

Osmanlı Devleti' nin İktisadi Olarak Gerileme Sebepleri – Geliri Tabana Yayma Uygulamalarının Sürece Olan Etkilerinin Değerlendirmesi¹

Yaşar Burçın ONUR

Doktora Öğrencisi, Gence Devlet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (5308.01 Umumi İktisadiyyat Programı)
kaptanyasar@windowslive.com ORCID ID: 0000-0001-5431-3430

Makale Bilgisi

Makale Tarihsel Süreci:
Geliş Tarihi: 07/09/2023
Düzeltilme Tarihi: 02/11/2023
Kabul Tarihi: 22/12/2023

Anahtar Kelimeler: Gelir Dağılımı Dengesi, Üretimde Fırsat Eşitliği, Tekelleşmeyi Önleyici Uygulamalar.
JEL Kodları: JEL D, JEL E, JEL P

Özet

Emperyalist ülkeler ucuz hammadde ve işgücü kaynaklarına ulaşmışlardır. Bu sebeple düşük maliyetli üretim gerçekleştirdiler. Bu değişime feodal bey, burjuvazi işbirliği katkı sağlamıştır. Osmanlı Devleti sömürgecilik faaliyetlerini onaylamamıştır. Emek hakkına saygı göstermiştir. Bu sebeple emperyalist ülkeler ile ticari rekabet edememiştir. Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nin iktisadi olarak gerileme sebepleri araştırılmaktadır. Temel faktörün iktisadi kaynaklı olduğu açıklanmaktadır. Ayrıca eşit gelir dağılım politikasının etkileri değerlendirilmektedir.

The Reasons For Economic Decrease Of The Ottoman State Evaluation Of Effects Of Income Base Spreading Paractises On The Process

Article Info

Article history:
Received: 07/09/2023
Revised: 02/11/2023
Accepted: 22/12/2023

Keywords: Income Distribution Balance, Equal Oppurtunity in Production, Antitrust Practises.
JEL Codes: JEL D, JEL E, JEL P

Abstract

Imperialist Countries reached to cheap raw materials and labor resources. For this reason, they carried out low cost production. Feudal Governor, Bourgeoisie cooperation contributed to this change. The Ottoman State did not approve Colonial activities. She respected the right to labor. For this reason, it could not complete commercially with imperialist countries. In this study, the reasons for the economic decline of the Ottoman Empire are investigated. It is explained that the main factor is economic sources. Also, the effects of the equal income distribution policy are being evaluated.

¹ Onur, Y. B. (2023). Osmanlı Devleti' nin İktisadi Olarak Gerileme Sebepleri – Geliri Tabana Yayma Uygulamalarının Sürece Olan Etkilerinin Değerlendirmesi, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Çalışmalar Dergisi*, 4(2), 200-224, DOI: 10.62001/gsijses.1356844.

GİRİŞ

Osmanlı devleti maddi kaynakların dönüşümü üzerine faaliyet gösterilmesine büyük önem vermiştir. Bu anlamda paranın sürekli devir etmesi gerekliliğine inanmıştır. Gelir dağılım dengesini sağlamak adına sistem geliştirmiştir. Likit kıymetlerin belirli ellerde toplandığı takdirde ekonomik sorunlar baş gösterecektir. Piyasa döngüsünün sağlanması gereklidir. Üreticiden tüketiciye ürün nakliye edilirken piyasa mekanizmasının etkin oluşturulması zorunludur. Üretici ve aracı kademelerde fiyat dengeli sunulmalıdır. Serbest piyasa ekonomisini desteklerken karaborsacılık ve yüksek fiyat uygulaması gibi kanunsuz ticarete karşı etkin kontrol mekanizmasını oluşturmayı da ihmal etmemiştir.

Serbest piyasa ekonomisi içerisinde faaliyet gösterilmiştir. Yüksek vergi uygulamalarına karşı duruş sergilenmiştir. Bu anlamda zenginleşmenin karşısında değildir. Üreten ürettiği oranda gelire sahip olmalıdır. Enflasyonun makul seviyelerde tutulması için karşılıksız para basmamaya çalışmıştır. Fiyat artışlarına karşı istikrar sağlanırken, tüm kesimlerin temel gereksinimlerinin karşılanması noktasında faaliyet göstermeyi temel ilke olarak kabul etmiştir. Padişahın özel kıymetleri ile devletin likit varlığı, farklı grupta yer almıştır. Hazinesinin açık verdiği noktalarda padişah, kendi hesabından kıymet aktarımı sağlamaktadır. Fakat hazinenin içerisinde kendi tasarrufuna haksız bir kazanımda bulunmamaktadır.

Ticari faaliyetler genel anlamda esnaf tipi küçük işletmeler eli ile sunulmaktadır. Devletin kontrolünde faaliyet gösteren işletmeler, lonca gurupları adı ile teşkilatlandırılmıştır. Çıraklık kalfalık ve ustalık dönemleri olarak uygulanan kademeler arası yükselmeyi esas almaktadır. Tüm ticari faaliyetler denetlenmektedir. Haksız ve hukuksuz uygulamalar cezalandırılmaktadır. Esnaf loncaları seri üretim metotlarının gelişim gösterdiği makineleşme dönemine kadar faaliyet göstermiştir. Bu süreçten olumsuz anlamda etkilenen zanaatkarlar kısmen atıl kapasiteye gerilemişlerdir.

Osmanlı devlet ticari anlayışına hakim olan ilke, gelir dağılımı dengesini sağlamak adına faaliyet göstermektedir. Fiyatlar genel seviyesinin makul düzeylerde tutulması gerekmektedir. Bu anlamda fiyat farklılıkları, nakliye maliyetlerinin ürüne olan yüzdesi kadar etki göstermektedir. “Fiyat düzeylerinin kazalara göre farklılaşması İstanbul’a olan uzaklıklarından kaynaklanıyordu.” (Uzun, 2006: 138) Bu olgu önemli bir noktayı oluşturmak ile birlikte, dünya iktisadi hayatında örnek alınması gereken bir uygulamadır. Avrupa feodal yapısı ve benzer kurumların varlığı, paranın belirli ellerde toplanmasını sağlayacaktır. Osmanlı yönetimi bu tür ekonomik ve siyasi yapılanmalara mesafeli duruş sergilemiştir. “ 10.-15. Yüzyıllar arasında Dünya’da ticaret önemli bir noktaya ulaşmıştır. 16. Yüzyılda milli gelir içinde ticaretin payını arttırmaya neden olmuştur. Buna karşın Osmanlı İmparatorluğu 16. Yüzyılda Batı Avrupa’daki gibi ithal ikameci yada merkantilizm tarzı bir dış ticaret politikası izlememiştir. Merkantilist düşünce ve uygulamalardan habersiz olmayan Osmanlı halkın iâşe problemini çözmek ve refahını yükseltmek için yurt içinde mal arzı fazlalığı yaratmak istemiş.” (Gökalp, 2022: 128) Etkin denetim ve düzenli uygulamalar ile piyasanın düzenli işlenmesini sağlamıştır. Ayan toplulukları olarak anılan kişiler, çeşitli sosyal guruplara üye olan bilgili kişileri ifade etmek için kullanılmaktadır. Kendilerine alanları dahilinde fikir beyan etme yetkisi verilmiştir. Buldukları toplulukların önde gelen saygın kişilerinden oluşmaktadırlar. Fikir sunmak ve bağlı buldukları sosyal gurupların taleplerini iletme ile görevlendirilen kişilerdir. Bu uygulamaya örnek olarak cumhuriyet ile yönetilen ülkelerdeki milletvekili faaliyetleri kısmen benzerlik göstermektedir. Batı Avrupa feodal sistemi ile benzerliği bulunmamaktadır. Burada amaç toplumu birlik ve eşitlik içinde tutmaktır. Avrupa feodalitesi ise Roma İmparatorluğu’nun

yıkılışından sonra oluşan siyasi ve ekonomik boşluğu tekrar tesis etmek adına ilgili dönemde var olan köle, efendi ilişkisi benzeri bir yapılanmayı oluşturmaya çalışmıştır. İki yönetim arasındaki fark bu noktada toplanmaktadır. Burada kilise destekli feodal yapılanma politikası uygulanmıştır. Din siyasete araç edilmiştir. Bu sebeple sistemin ayakta durması halka baskı ve zorlama yapılması ile hayat bulmaktadır.

Bu çalışmanın amacı; Osmanlı Devleti'nin gerileme ve çöküş dönemlerine sebep olan ana faktörün tanımlanmasıdır. Geliri tabana yaymak adına uyguladığı usuller ile sömürgeci nitelikli seri üretim modellerinin dünya ekonomilerine etkilerini karşılaştırmaktır. Osmanlı Ekonomi politik uygulamalarının günümüz iktisadi meselelerine faydaları üzerine görüş bildirmektir.

OSMANLI DEVLETİ MALİ VE EKONOMİK YAPISI

Devlet Gelirleri

Merkez maliyesi vakıflar ve tımar sistemi olarak 3 guruba ayrılmaktadır. Devlet gelirleri titizlikle hesaplanarak kayıt edilmektedir. Devlet geleneğinde, keyfiyete imkan tanınmamıştır. “ Öte yandan Fatih Mehmet ile Kanuni Sultan Süleyman'ın hukuki ve mevzuat düzenlerindeki faaliyetler arasında bir bağlantı kurmaya imkan tanıdığı gibi, Osmanlı Devletinin hukuk alanındaki, alışlagelmişliğin ve töreye ait durumun işlevinin daha açık bir biçimde belirlenmesini sağlamaktadır.” (Pulaha ve Yücel, 1995: 9) Kuvvetli bir mali teşkilatlanma ile alanında yetkin kişilere görev verilmiştir. Güvenilir, bilgili, eğitilmiş çalışanların faaliyet gösterdiği etkin mali yapı oluşturulmuştur. Sürekli değişen kanunsal süreçler mevcut değildir. “ Merkezi iktidarca yayınlanmış hiçbir kanunnamenin burada meydana gelen ekonomik, sosyal ve politik değişimlere uygun olarak hazırlanmış yeni kural ve kanunlarla tamamlanarak gelenek ve görenek hukuku ile at başı giden hukuki düzen alanında daha önceleri var olan töreye ait alışkanlığın yine alışılmış biçimde ortaya çıkartılması anlaşılabilir bir husustur.” (Pulaha ve Yücel, 1995: 10) Kabul edilen usul ve esaslara bağlı kalınarak himaye edilmiştir. “ Kanunumdur veya emrim olmuştur ifadelerini kullandığı noktalarda dahi Fatih'in çok kez eski teamül ve kuralları onaylamaktan başka bir şey yapmadığı söylenebilir.”(İnalçık, 2000: 45) Bu da bize göstermektedir ki; Osmanlı Padişahları, ortak bir kurul tarafından alınmış ve onaylanmış usul ve esaslara göre yönetilmektedir. Sistem meşruti yönetim erkine daha yakın bir uygulamaya sunmak ile birlikte, padişahlık kurumu günümüzde bakanlık teşkilatları başkanlığını (cumhurbaşkanlığı) makamını andırmaktadır.

Merkez maliyesi dış hazine yönetimi

Dış hazine yönetimi, üst idare teşkilatı defterdar olarak anılan günümüzde maliye bakanlığı teşkilatına denk gelen kurumu oluşturmaktadır. Tüm gelir gider kalemlerinin hassas olarak takip edildiği ve devlet bütçesinin her aşamada analiz edildiği mali yönetim politikası uygulanmıştır. “ Tüm bu rakamlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun muhasebeye verdiği önemi kanıtlar niteliktedir. Özellikle, XV.yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun en hareketli dönemlerinden biri olmuştur.” (Can ve Küçüker, 2016: 122) Defterdar sadrazamlık kademesine sürekli bilgi vermekle görevlidir. Ayrıca önemli görüşmelerde ve divan toplantılarında padişahın huzurunda beyanat vermesi istenmektedir. Tüm yönleri ile sürekli olarak denetlenirken, yanlış uygulamalara karşı ağır ceza yaptırımları tatbik edilmiştir. Denetim mekanizması etkin olarak işletilmektedir. “Tetkik kalemi, Defterdarların idare hesaplarını her ay görecekları cetveli inceler, defterlerin kaydına, harcama belgelerine, avansların mensubun ve vilayetler muhasebesine ilişkin tüm hususlara dair maliye memurları, merkez daireleri ve vilayetler ile her türlü haberleşmeyi yapar ve talimatları hazırlar.” (Öner, 2009: 47) Vergiler; şer-i vergiler zekat, öşür(aşar), haraç ve cizye adı ile anılmaktadır. Bu vergiler, üretim miktarı,

toprak yapısı, coğrafi koşullar gibi birçok olgudan etkilenerek değişiklik gösterebilmiştir. Diğer bir vergi kalemi olan örfi vergiler ise mukataa ve avarız adı ile anılmıştır. Mukataa kamu kurum ve kuruluşlarının özel izni ile faaliyet gösteren firmalardan alınan vergileri oluşturmaktadır. Burada gerekli olan ve üretimi her işletmece sağlanamayan ürünler öne çıkmaktadır. Avarız tipi vergilendirmeler ise beklenmeyen ve olağanüstü durumlar ile başa çıkmak adına alınan vergilerdir. Önemli, bir afet veya savaş bölgesine maddi destek sağlanması noktasında devlet yönetiminin lüzum hissetmesi ile halktan toplanan vergilerdir.

Merkez maliyesi iç hazine

Padişahların özel gider ve gelir kayıtlarının tutulduğu maliye teşkilatlandırılmasıdır. Padişahın vakıf gelirleri, kendine ait haslardan aldığı paylar ve mukataa gelir kalemlerinden oluşmaktadır. Ayrıca hediye olarak sunulan ve padişahın şahsına yollanan kıymetler de bu kapsamda değerlendirilmektedir. İç hazine destek uygulamalarında sıkça adını duyurmuştur. Padişah dış hazinenin açık verdiği tüm uygulamalarda, kendi hazinesini kullanarak karşılıksız para bastırılmak sureti ile enflasyon oluşmasının önüne geçmeye çalışmıştır. Bu önleme faaliyeti tüm dönemlerde ve tüm devlet yönetim erkine sahip olan padişahlar için geçerli olan bir olgudur. Fakat 17. Yüzyıl sonlarından itibaren parasal sorunlar daha yoğun olarak hissedilmeye başlanılmıştır. Bu duruma etken faktörlerin başında, farklı cephelerde görülen uzun savaş dönemlerinin varlığı sayılabilmektedir. En önemli ana faktör ise Avrupa devletlerinin ucuz hammadde ve işçilik uygulamaları sonucunda piyasaya sürdüğü, düşük fiyatlı ürünlerden kaynaklanmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin düşük maliyetli üretim uygulamaları karşısında Batı Avrupa Devletleri'nin günümüzdeki durumu örnek gösterilebilmektedir.

Vakıflar

Vergi gelirlerinin zaman içerisinde ve farklı dönemlerde yeterli olmayacağını farkında olan devlet yönetimi, gönüllü teşkilat modellerini de devreye almak sureti ile mali yapıyı kuvvetlendirmiştir. Kanuni olmak şartı ile tüm ihtiyaçlara ait vakıflar kurulabilmektedir. “Vakıf sistemi, insanların hayatlarında ve ölümlerinden sonra hayırla yad edilme, iyi bir kişi olarak bilinme gibi isteklerini gerçekleştirme konusunda da önemli olmuştur.” (Temizer, 2021: 154) Köprüler, su kemerleri hanlar gibi büyük devlet ihtiyaçlarının giderlerini karşılamak adına tesis edilmenin ötesinde, halkın eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçlarının teminine de hizmet etmiştir. Osmanlı Devlet teşkilatında, vakıfların çok önemli bir rolü olmuştur. Devlet mali yapısının kuvvetlendirilmesinde büyük yararı bulunmuştur. Günümüzde uygulanması gereken bir modeldir. Vakıf teşkilatlarının denetim faaliyetlerinin hassas olarak uygulanması gerekmektedir. Günümüzde vakıf, dernek, sivil toplum kuruluşları gibi adlar altında birçok örgütsel yapı faaliyet göstermektedir. Fakat bunların gelirlerini kimler karşılamakta, gerçekte kim adına faaliyet göstermekte, toplum düzeninin idamesi adına katkıları nelerdir vb. konular detaylı analiz edilmelidir. Arap baharı olarak adlandırılan ve Libya, Tunus, Mısır devletleri başta olmak üzere, bir kısım dünya ülkelerinde binlerce insanın ölümü ile on binlerce insanın yaralanmasına sebep olan iç çatışmalar, bir kısım sivil toplum örgütünün önderliğinde başlatılarak gelişim göstermiştir. Bu sebeple tüm sivil toplum örgütlerinin siyasi ve mali denetimleri hassas olarak incelenmesinde fayda bulunmaktadır. Topluma faydalı olanlar desteklenmeli, reklam faaliyetlerine yardımcı olunmalıdır. Kötü niyetli yapılanmalar ise yüksek ağır ceza mahkemesi adı altında kurulacak yargı organları nezdinde sorgulanmalıdır. İdam cezasının tekrar yürürlüğe konulması önem arz etmektedir.

Osmanlı Devleti mali teşkilatı bünyesinde bulunan vakıf faaliyetleri imparatorluk döneminde dahi hassas olarak uygulanmıştır. Ülke içerisinde ve dış ülkelerde önemli sayıda eser vücuda

getirilirken halkların sosyal dayanışmasına da katkı sağlamıştır. 2000’li yıllarda birçok dünya ülkesi için örnek teşkil edecek bir uygulamadır.

Tımar sistemi

Tımar sistemi uygulaması en genel tanımı ile devletin kontrolündeki toprakların belirli faaliyetlerde bulunma, ürün sunumu veya ücret karşılığında devlet yöneticisi tarafından, halk adına kişi veya guruplara kiralanmasıdır. Çeşitli dönemlerde ve coğrafik bölgelerde farklı uygulamalara yer verilebilmektedir. Genel anlamda belirttiğimiz düzenlemeden farklı bir uygulamaya yer verilmemiştir. Tımarlı sipahiler olarak bilinen sınır boyu koruma askeri gücünü oluşturan tarım üreticileri, savaş zamanında keşif ve vur kaç taktikleri uygulayan hafif donanımlı askerlerdir. Sınır boylarında oluşabilecek güvenliği tehdit edici boyutlarda bulunan olaylara karşı hazırlıklı bulunan askeri yapılanmalardır. Mevcut durum ilk aşamada tımarlı sipahiler tarafından fark edilerek, merkez teşkilatına rapor edilirdi. Ayrıca savaşlarda vur kaç taktiği uygulaması açısından yıpratıcı nitelikli gerilla hareketi gerçekleştirebilmesi sayesinde ordu açısından önemli bir taktik kuvvet görevi görmekteydi. Bu görevler karşılığında kendisine geçimini temin etmesi için belirli bir toprak parçası ücretsiz olarak kullanılırdı. Böylece sınır boylarındaki üretim faaliyetleri ile atıl durumda bulunan tarım arazilerinin değerlendirilerek ticari hayata kazandırılması sağlanırdı. Aynı zamanda merkezi yönetim bütçe giderlerindeki kalemlere ait harcamalar azaltılmış olurdu. İlerleyen yıllarda ticari hadlerin düşmesi, teknik ve ekipmana olan ihtiyaç, enflasyon yüzdelerindeki değişim merkezi yönetim bütçesinin gelir kalemlerinin gider dengesini takviye edememesi gibi birçok iç ve dış faktörün belirmesi, tımar sistemi uygulamasından vazgeçilmesine sebep olmuştur. Tımar sistemi uzun bir süre ülke güvenliği ve ekonomisine katkı sağlamıştır. Bugün için kullanılmayan tarım arazilerinin çiftçilere kiralanmak sureti ile etkinlik kazandırılması adına fayda sağlayacak bir uygulama modelidir.

Tımar sisteminde devlet arazileri geçici olarak sipahilere sunulmaktadır. Sipahiler bir nevi toprak kiracısıdır. Bu uygulama ile ekim yapılmayan atıl kapasitedeki toprakların ekonomiye kazandırılması sağlanmıştır. Yönetimi üstlenilen ülkelerde de bu uygulamaya yer verilmiştir. Böylece toprak ağalığı sistemi oluşturulmasına imkan tanınmamıştır. Son dönemde görülen mültezim uygulamaları da aynı prensipler dahilinde yönlendirilmiştir. İlgili kişiler toprak üzerinde hakim değildir. Mevcut işletme hakkına sahip işletmeciler olarak değerlendirilmektedir. “ Bildiğimiz kadarı ile has denilen gelir bölgelerinin yönetimini sahibi adına yüklenen kimseye voyvoda deniliyordu.” (Çadircı, 2013: 29) Bu uygulama sistemin işletilmesi ile ilgilidir. Kayırmacı bir politika uygulanmamaktadır. “ Atanmaları ve görevleri bakımından voyvodaları da mütesellimler gibi iki gurupta toparlayabiliriz. Birincisi vali ve mutasarrıfların kendi adlarına görevlendirdikleri voyvodalardır. İkincisi ise geliri doğrudan hazineye bağlanmış yerlere hazine yöneticilerince atanlardır.” (Çadircı, 2013: 29)

Tarım için gerekli topraklar ülkeler için önemli varlıklardır. Kişilere yıllık olarak ve ekim karşılığında kiralanmalıdır. Binlerce dönüm arazisi olan kişilerin, tarım faaliyetinden keyfi olarak çekilmelerinin önüne geçilmelidir. “ Hemen bütün zenginliğin kaynağını oluşturan zirai üretimde en yüksek düzeyde üretimin gerçekleştirilebileceği orta büyüklükteki işletme tipi yaygınlaştırılmıştır. Aile işletmelerinin parçalanarak küçülmesi ya da büyük işletmelere dönüşmeleri önlenmiştir.” (Şahin, 2015: 398) Bu durum ekonomik yapıyı geliştirmek adına gereklidir. Ayrıca toplumsal düzeninin temininde ana etken faktörler arasında sayılmaktadır. Bazı çiftçilerin üretim kar marjı düşük olduğu için üretimden çekildiği yönündeki açıklamalar gerçeği yansıtmamaktadır. Aynı bölgede ve benzer tarla sahiplerinden birisinin çiftçilik faaliyeti

gösterdiğini ve kar ettiğini açıklamasına karşın, diğer çiftçinin kar edememesi sebebi ile atıl kapasiteye gerilediğini açıklaması mantıksal duyarlılığa uymayan karşılaştırmalardır. Bu noktada ekim ve hasat işlemlerinde yakıt ücretinden çok, demirbaş kiralaması sebebi ile ücret ödenmektedir. Bu sebeple toprak yönetiminde ekim ve hasat yapılacak ekipman ve makinelerin kiralama giderlerini düşürmek adına yeni bir sistem oluşturulmalıdır.

Osmanlı ekonomik sisteminde toprak yönetim uygulamaları, atıl kapasite sorununa önemli çözümler geliştirmiştir. Bu örnekten yola çıkarak, toprakların özel mülkiyetten alınarak devlet kontrolüne geçirilmesi faydalı olacaktır. Bu noktadan sonra arazi ekimi yapacak kişilere yıllık olarak kiraya verilmek sureti ile faaliyet gösterilmesine önem verilmelidir. Atıl kapasite sorununa çözüm bulmanın yanında, çiftçiler arasında eşit olarak pay edilen topraklar, gelir dağılımı dengesizliğini azaltıcı etkide bulunacaktır. “Tarımsal katkı, bölgesel seviyede önemini koruyabilir. Muhtemel kriz dönemlerinde tarımın telafi edici rolü tekrar belirginleşebilir.”(Dura, 1991: 75)

1950’li yıllarda toprak reform gereği hissedilmiştir. Fakat ilerleyen süreçte soruna kalıcı çözüm bulunamamıştır. Seksen yılı aşkın bir süredir ilgili reformların yapılması adına yol alınamaması, sitemin işlerlik kazanması adına farklı bir görüş sunulmasının gerekli olduğunu göstermektedir. Farklı bir sistem olarak toprak mülkiyetinin devlet uhdesine alınması ve kiralanmak sureti ile yıllık olarak devri soruna kalıcı çözüm yolu sunacaktır.

Devlet Giderleri

Askeri harcamalar

Askeri harcamalar devletin ana gider kalemini oluşturmaktadır. Devlet ve imparatorluk aşamalarında üç kıtada faaliyet gösteren bir devletin kara ordusu ve deniz donanmasına özel bir önem vermesi gerekmektedir. “ Doğu Akdeniz’deki Hristiyan korsanlığının ortadan kaldırılamaması sert iktisadi kayıplar noktasındaki kaygıları arttırırken aynı zamanda payitahtın İslam dünyasındaki meşruiyetini zedelemektedir.” (Agoston, 2022: 11) Bu sebeple askeri teknik uygulama, personel maaş, yan ödemeler, kumanya ve lojistik gibi birçok faktör maliyetinin hassas olarak hesaplanması gerekmektedir. “ 16.YY. sonlarında savunma ağırlıklı ve savaşların sürümcedede kalarak büyük bir mali külfete dönüştü.” (Ünsal, 2023: 29) Örnek olarak padişah değişimlerinde uygulanan ve gelenek haline gelmiş cülus uygulaması bile ek bir maliyet kalemini oluşturmaktadır. Mali yönetimdeki en yüksek gider kalemlerinden birisi askeri nitelikli harcamalardır. Askeri olarak gerilemeye başlanması Avrupa Devletleri’nin sanayi faaliyetlerinde ilerleme sürecine girdiği döneme denk gelmektedir. Fakat Osmanlı devleti savaş sanayi gelişimini yakından takip etmektedir. “Ahmet Süreyya Emin Bey (1848-1923) seri atışlı bir top yapabileceğini kanıtlayan dünyadaki ilk insan olarak parlak bir başarıya imza atmıştır. Dünyada ilk seri atışlı Türk modeli bu topun yapılmasının başarılması Ahmed Süreyya Emin Bey’in kişisel yeteneklerinin bir göstergesidir.” (Tunç, 2004: 111) Görüldüğü üzere, Osmanlı Devleti askeri sanayi faaliyetlerine ağırlık vermekle kalmamış aynı zamanda katkıda sağlamıştır. Savaş sektöründe tek atışlı sistemlerin seri kavramalı mekanizmaya çevrilmeleri yüksek ileri teknoloji gerektirmektedir. Bu kadar ileri sistemlerin hayata geçirildiği bilimsel ortamda fabrika sanayisi üretmek adına faaliyet gösterilmesi kolay bir uygulama olmaktadır.

Mevacip giderleri

Genel anlamda devlet yönetiminde faaliyet gösteren asker, bürokrat kesim, memurların ücretlerine ayrılan kalemlerin genel adı olarak isimlendirilmektedir. Ulufe giderleri de bu kapsama dahil olmaktadır.

Diğer gider kalemleri

Ülke içerisinde dar gelirlilere, yardımlar vakıfların ve diğer gönüllü kuruluşların ihtiyacı karşılama noktasında yetersiz kaldığı tüm durumlar tespit edilerek, düzenli nitelikli maddi destek sağlanmaktadır. Vakıflara ayrılan devlet payları da duruma göre değişiklik göstermiştir.

OSMANLI DEVLETİ ÜRETİM YAPISI

Tarımsal Üretim Uygulamaları

Tarımsal faaliyetler en önemli üretim kalemini oluşturmaktadır. Halkın ithal ürünlere ihtiyacının oluşmaması hayati bir noktada bulunmaktadır. Üretim yönetimi için gerekli olan faktörler dikkatli bir şekilde değerlendirilmiştir.” Daha da önemlisi ne ihracat ne de ithalat Osmanlı Ticareti’nin yüzde yirmisine ulaşabiliyordu. Tarımsal ürünler genellikle ihracatın yüzde doksandan fazlasına tekabül ediyordu.” (Findley, 2021: 169) Her aileye geçinebileceği kadar toprak parçası sunulmuştur. Tımar sistemi, dirlik yönetimi gibi farklı uygulamalara gidilse de ana amaç, ülke içi faaliyetlerin yeterli üretim hadlerine sahip olmasıdır. İlerleyen dönemde iltizam sistemine geçerek mültezimler aracılığı ile denetim uygulamalarına gidilmiştir.” İltizam sistemi ise üretim faaliyetlerinden aldığı vergilerin bir bölümünü toplaması işini açık arttırma yoluyla, mültezim adı verilen araçlarla yapılmaktaydı. Mültezimin amacı vergi toplama işinden kar etmektir.” (Tosun, 2019: 411) Bir müddet sonra iltizam sistemi de yürürlükten kaldırılmıştır. Dünya konjonktürel yapısının sömürgeci faaliyetler sonucunda değişime uğramasının etkileri 17. Yüzyıl sonları ve 18 yüzyıl başlarında etkin olarak hissedilmeye başlanmıştır. “1570’lere veya 1580’lere kadar süren bu dönemde, hem tarımsal üretimi gerçekleştiren hem de kentlerdeki loncalarda çalışanların durumlarını düzelttikleri gelir ve tüketim düzeylerini yükselttikleri söylenebilir.” (Pamuk, 1990: 93) Emperyalizmin getirdiği bolluk içerisinde faaliyet gösteren Batı Avrupa ülkeleri yüksek oranlı hammadde ve ürüne sahip olmuşlardır. Bu durum tüm sektörlerde düşük veya yüksek oranlı olarak etkilemiştir. Dikkat edilirse Osmanlı Devleti’nin 1700’lerden sonra dış ilişkilerinde etkinlik sağlanması adına yoğun faaliyet gösterdiğine tanık olunmaktadır. “ Osmanlı Devleti, on sekizinci yüzyıldan itibaren, diplomasinin ne derece önemli olduğunun bilinciyle on dokuzuncu yüzyıl sonundaki kıt kaynaklarına rağmen, diplomatik faaliyetin tüm unsurlarını iyileştirme yönünde çaba sarf etmiştir.” (Kınılı, 2006: 160) Bu faaliyetlerin ana amacını iktisadi çözüm süreci oluşturmak yatmaktadır. “ 19. YY.’da tütün gelirlerinden daha fazla istifade etmek için Duhan idaresi kurulmuş ve bu idarenin kurulmasıyla birlikte ilk defa tütün tekeli oluşturulmaya başlanmıştır.. “ (Demir, 2019: 421) 18. Yüzyıl ve sonrası emperyal faaliyetlerin küresel ticarete etkin güç olduğu olgunluk dönemini oluşturmaktadır. “ XIX. Yüzyılın ortalarından itibaren yapılacak yatırım ve yenilikler için dış borçlanma seçeneği üzerinden hareket edilmiştir. Sonraki yıllarda da bu durum artarak devam etmiştir. Tanzimat sonrasında hızlanan Batılılaşma süreci ekonomik bağımlılıkla dahada farklı bir boyut kazanmıştır.” (Karaman: 2023: 456) Bu noktada 16. Yüzyıl kurulma, 17. Yüzyıl gelişme, 18. Yüzyıl ve sonrası olgunluk dönemini oluşturmaktadır. 19. yüzyıl ise emperyalizm ile kapitalizmin çatışmasına tanık olunmaktadır. Burjuvazi ile yeni bir yol arkadaşlığı ise 1789 Fransız İhtilali’nden sonra hayat bulmuştur. 19. yüzyıl ve sonrası kapitalizm ve emperyalizmin yeni oluşumu olarak adlandırılabilir. Diğer bir ifade ile feodal sistemin burjuvazi ile tek vücut olmasıdır. Ticari faaliyetin ana unsurları değişmiştir. “Ticaretin yönü ve yolları değişmişti artık. Eskiden Venedik’ le, Güney Almanya şehirlerinin

coğrafi konumu onları batılarındaki ülkelerden daha avantajlı kılmışken, şimdi Atlas kıyısında bulunan ülkeler avantajlı olmuştur.” (Huberman, 1995: 105) Burada açık bir şekilde görüldüğü üzere, emperyalist faaliyetlerin yoğunluk kazanması ticari rekabetin ele alınmasını sağlamıştır. “Yeni anayol atlas okyanusuydu ve Portekiz, İspanya, Hollanda, İngiltere ve Fransa üstünlüğü ele geçirmişlerdi.” (Huberman, 1995: 105) Fakat Osmanlı toplumu İslam’ ın genel ilkelerine göre iktisadi faaliyette bulunmayı amaç edinmektedir. “ Bu perspektif ışığında İdeal İslam iktisadının kendine yeten insanlardan oluşan bir toplumun yaratılması adına servetin ve mülkiyetin toplumun bütününe dengeli olarak yayılması için çabalanmasını gerektiren bir düzen olarak tanımlanması mümkündür.” (Karasu vd., 2014: 168) Bu sebeple burjuva sınıfı adı altında yeni bir sınıf oluşturulamıyor, dolayısı ile büyük işletmeler kurulması kısmen mümkün olamıyordu! Böylece üretilen ürünlerin ticarileşme şansı azalıyordu. “Osmanlı tarım sektöründe çıktının ticarileşip ticarileşmediğini gösteren bir başka kıstas köydeki haneler arasındaki gelirin dağılımıdır. Gelir dağılımı adaleti, modern ekonomilerde her ne kadar sosyal refah devletinin gereği olarak olumlu karşılansa da, endüstri öncesi ekonomilerde sermaye birikiminin oluşmasının engellenmesine ve bu nedenle, milli gelir içinden yatırımları, gerçekleştirecek bir tasarrufun (S) gelir yoluyla yapılamayacağına işaret eder.” (Efe ve Küçükalay, 2006: 255) Görüldüğü üzere Osmanlı ekonomik yapısı gelir dağılımı eşitliğine dayanan ve ekonomik gelişimi tüm kesimlere yaymak adına faaliyet gösteren bir özellikte bulunmaktadır. Fakat söz konusu değişim süreci birçok olumsuz faktörü beraberinde getirmiştir. “ 16. Yüzyıl sadece Osmanlı Coğrafyasında değil, Avrupa’da hatta dünyanın diğer bölgelerinde de görülen olağandışı bazı olayların kendisini gösterdiği, değişim ve dönüşümlerin etkisini değişik mecralarda hissettirdiği bir zaman dilimidir. Bu yönü ile krizler çağı 19. Yüzyılın habercisidir.” Demir, 2022: 316) endüstriler gelişme sonucunda ticaret yollarının kısalması ile (buhar ve makine gücü) farklı coğrafyalar ile hızlı ticaretin sağlanmıştır. “ Önceki dönemde İngiltere’nin Osmanlı’dan yaptığı ithalatın esas kalemleri büyük ölçüde Batı Anadolu’dan temin edilen kök boya, üzüm, afyon ve pamuktan oluşmaktadır. Zamanla daha ucuz ve kaliteli ABD üretimi pamuk, Osmanlı pamuğunun yerini almıştır.” (Çetin, 2022: 225)

Hayvancılık Üretim Uygulamaları

Hayvansal üretim tüm zamanlarda tarım çiftçisinin yardımcı gelir faktör kalemlerini oluşturmuştur. Çiftçiler tarafından zor zamanların kurtarıcısı olarak anılmaktadır. Aynı zamanda ülke ekonomisinin can damarlarından birini oluşturmaktadır. Hayvancılık ve tarım uygulama faaliyetleri yakın ilişki içerisinde bulunmaktadır. Yoğun geçen savaşlara rağmen üretim erkinin yerinde kullanılmasına gayret gösterilmiştir. Hayvancılık uygulamaları tarımsal sistemden farklı olarak düzenli ve sürekli emeksel faaliyeti esas alan bir sektör olmaktadır. Bu sebeple yoğun istihdam oluşturan bir sektördür. Aksi takdirde hayvansal üretim faaliyeti gerçekleştirilememektedir. “ Osmanlılar hiçbir zaman bir ailenin tek oğlunu ya da bir aileden iki oğul birden almıyorlardı. Bu kurumu, hem ailelerin hem de bedenlen güçlü gençlere ihtiyaç gösteren tarım sisteminin göreceği hasarı an aza indirmek amacıyla titiz bir biçimde yürütüyorlardı.” (Barkey, 2011: 167) Osmanlı devleti, Selçuklu devleti ve öncesindeki uygulamalar gibi hayvancılık faaliyetlerinin idamesi adına hizmet verilmesi ve toplumun ihtiyacının ithalata gereksinim duyulmadan temin edilmesi için çalışılmıştır.

Sanayi Üretim Uygulamaları

Anadolu coğrafik olarak geçiş güzergahıdır. Ticaret yollarının kesiştiği bir buluşma noktasıdır. Sürekli olarak ticari faaliyetin tesir alanındadır. Doğu ve güneyin hammadde kaynaklarına

yakın olması ve Akdeniz ülkelerine ulaşımın sağlanması sebebi ile yoğun ticari faaliyetin yaşandığı bir konumdadır. Çağının önünde bir sanayi yapısına sahip olmuştur. “Anadolu’dan çok miktarda muhtelif memleketlerce gönderilen zengin mahsullerden biride pamuk olup birinci derecede mevki tutmakta isi.” (Uzunçarşılı, 2003: 252) Sanayi üretim uygulamaları seri üretim metotları dışında kalan ve Avrupa ekonomik sisteminin yoğun tip üretim öncesi uygulamalarına benzer özellikler göstermektedir. Esnaf işletmeleri tipine yakınlık gösteren üretim metotlarının gelişimine farklı dönemlerde büyük önem gösterilmiştir. “ Belirli bir mesleği bağımsız şekilde yapma hakkını belirten gedik kavramı da yaygın olarak 17. Yüzyılın ortalarından itibaren kullanılmıştır. Bu esnaf birliklerine tanınan, Fatih Döneminden başlayarak, giderek esnaf lehine geliştirildiği görülmektedir.” (Falay, 2015: 67) Esnaf yapılanmasında temel amaç gelirin eşit olarak dağılmasını sağlamaktır. “ Esnaf guruplarına yönelik nizamların amacı: Osmanlıların kendi iktisadi zihniyetleri çerçevesinde şekillendirdikleri ekonomik faaliyetlerin ve üretimin devamlılığını sağlamaktır. Bu yaklaşımla hareket eden devlet bir taraftan sürdürülebilir üretimi temin etmek için esnaf topluluklarını destekleyen kanun ve uygulamaları belirliyor, diğer taraftan piyasaları kontrol etmeyi amaçlayan çeşitli düzenlemeleri de yapıyordu.” (Emir, 2022: 56) Dokuma alanında el tezgahları ile yapılan tekstil ürünleri, dericilik işletmeleri, tuz dinlendirme tesisleri, halıcılık faaliyetine dayalı işletmeler, bakır işletmeciliği, çinicilik üretim tesisleri gibi seri üretime dayanmayan faaliyetlere ağırlık verilmiştir. “ Anadolu’da harice giden eşyalardan halı ve kilim gibi dokumalar ilk zamanlarda da meşhurdur.” (Uzunçarşılı, 2003: 252) Avrupa’nın seri üretim modellerine geçmesi, esnaf teşkilat yapısı ve ipekçilik dahil tekstil sektörü başta olmak üzere çeşitli kademelerdeki üretim desenlerinden pay alan işletmelerin çözülme veya düşük üretim seviyelerine gerilemesiyle sonuçlanmıştır. Ayrıca Avrupa meşeli ürünlerin dağıtımıcısı konumuna doğru kısmi dönüşüm yaşanmıştır. Bu değişim Türk ekonomisinde ilerleyen tarihlerde de etkisini hissettirmiştir. “ Bu durum Osmanlı Devleti’nin XIX. Y.Y.’daki genel ticari görünümüne uymaktadır. Çünkü Osmanlı Devleti bu yüzyılda, hatta sonrasında da Avrupa Devletlerine işlenmemiş hammadde ürünlerini satan, onların işlenmiş sanayi ürünlerini satın alan bir Pazar görünümündedir.” (Çolak, 2020: 1639) İktisadi sitemin rekabet edememesi sonucu oluşan nakit ihtiyacı, yabancı ülke ve burjuvazi sınıfına imtiyazlar verilmesine sebep olmuştur. Bu imtiyazlar kötü olan ekonomik yapının, daha da olumsuz bir hal almasına sebep olmuştur. “1833”te Palmerston eşya imal edenler mamullerini alış fiyatı kendileri tarafından tayin edilen imtiyazlı kimselere satmak mecburiyetinde kaldıkça, Türk Sanayinin ileri gidememesi zaruridir! diye yazıyor.” (Kaynar, 2010: 122) Ved- i vahid usulü denilen bu sistemde üretici esnaf ve loncalar belirli bir tüccar sınıfın hakimiyetine devredilmiştir. Ayrıca Avrupa sanayi işletmeleri, çeşitli şekillerde ticarete sığmayan faaliyetlerde buldukları da gözlemlenmiştir. “ Skoda’nın vekili Rozental’i görüp fabrikanın münasebetsiz hareketinden, bir liraya mukabil talep ettikleri 32 kronun adeta hırsızlık demek olduğundan, namuslu bir adamın bu gibi muamelelerde bulunamayacağından, harp zamanı askerleri zıyyık-i leveat edip fahiş fiyatlar alabilirlerse de, harpten sonra bir daha Türkiye’de muamele yapamayacaklarından” (Avşar ve Babacan, 2015: 281) 26 Kasım 2016 Tarihinde, Skoda sanayi işletmesi yetkilisi ile Osmanlı Devleti temsilcisi arasında geçen bu görüşme tutanağı durumun vahametini bir kez daha gözler önüne sermektedir. Bu sebeple kendi ihtiyacı olunan sanayi üretiminin gerçekleşmesi hayati bir unsur olmaktadır. Batılı Devletler Osmanlı İmparatorluğunu iyi bir Pazar olarak görmeye başlamışlardır. “ Bahsi geçen uzmandan Graham Clark’ın raporu incelendiğinde, Osmanlı Pazarına çok önem verdiği anlaşılmaktadır. Öyle ki

Clark Osmanlı'yı, Çin, Güney Amerika'dan sonra Amerikan üreticilerinin en iyi sonuç alabileceği bölge olarak değerlendirmiştir..” (Durmaz, 2022: 312)

Ulaşım ve Nakliye Uygulamaları

Ulaşım için gerekli yolların yapımı ve güvenliği önemlidir. Ana merkez ve ticari merkez nitelikli kentlerle bağlantının sağlanması zaruridir. Aynı zamanda merkeze bağlı askeri kuvvet ile denetim kontrol faaliyetlerine ağırlık verilmiştir. Demiryolu uygulaması ile geç tanışılmıştır. Bu konu 1700'lü yıllardan sonra hükümet gündemini oluşturmaktadır. Uygulama anlamında yüksek kaynağa ihtiyaç duyulması ve ülke ordularının uzun yıllar süren savaşlar sebebi ile yüksek maddi kaynağa olan ihtiyacı, bu önemli ihtiyacın uzun yıllar boyunca ertelenmesine sebep olmuştur. Sürece en büyük yakınlık Sultan 2. Abdülhamit tarafından desteklenmiştir. “ Mısır Kahire-İskenderiye demiryolu daha 1850'lerde tamamlanmış olmasına karşın, Osmanlı demiryolu çağı büyük ölçüde Abdülhamit devrinde başladı.” (Fındley, 2012: 166) Kısıtlı kaynaklara rağmen, karayolu ulaşımına da önem verilmiştir. “ Sadrazam Küçük Sait Paşa 1879'dan sonra halkında katılımıyla 5000 km yol yapıldığını hatıratında belirtmektedir.” (Pekdemir, 2009: 152) Yapılan yatırımlar zor ekonomik şartlarda ve büyük bir feragat sonucu ortaya konulan yapılar olmaktadır. Birkaç cephede savaşılan dönemlerde dahi böylesine büyük yapıların inşası büyük bir anlayışın gereğidir.

OSMANLI DEVLETİNİ FARKLI KILAN UNSURLAR

Genel Değerlendirme

Sosyal yapının sağlam olması devlet yönetimleri için en önemli olgudur. Birçok başarılı devlet yöneticisi sosyal anlamda sağlam halk kesimi ile desteklenmeyen bir devlet erkinin kısa ömürlü olacağını düşünmektedir. Tarih bu uygulamaların örnekleri ile doludur. Doğu Roma İmparatorluğu'nun çöküş süreci bu konuda bize iyi bir örnek sunmaktadır. Bizans bölgesinde ikamet eden halkın Osmanlı yöneticilerinden yaşadıkları şehirleri kuşatmalarını talep etmesi herkes tarafından bilinen gerçeklerdir. Halk kendi yönetimlerinin yanlış ve hukuksuz uygulamalarından yılmıştır. Çözüm yolunu hukuk üzerine işlem yapan, Osmanlı yönetiminin varlığına sığınmakta bulmuştur. Bir başka ifade ile kendi devletine yabancılaşmıştır. Düşman olarak gösterilen bir devletten kendisini yönetmesi adına faaliyette bulunması istenmektedir. Bu duruma gelmesine sebep olan başlıca faktörler; sosyal sistemlerin yetersizliği, gelir dağılımı dengesizliği, hukuksal uygulamaların kanunsuzluğu, kayırmacı politikaların varlığı gibi konulardır. Halkın gücünün üstünde hiç bir kuvvet bulunmamaktadır. Halkın gücünü dikkate almayan yöneticiler daima kaybeden gurupta olmuşlardır. Bu noktada önemli bir hatırlatma yapmakta fayda bulunmaktadır. Hukuksuz uygulamalardan yakınan, fakat kendisinde aynı sürecin destekçisi olan bir halk kitlesinin talepleri dikkate alınmaktan uzak bulunmaktadır. “ 1789 Fransız ihtilali ile milletleri hürriyet ve istiklale teşvik eden Fransa, buna rağmen, yayılma ve sömürgecilik siyasetinden vazgeçmiş değildi.” (İhsanoğlu, 1999: 77) Böyle toplumlarda zulüm sadece el değiştirecektir. X yönetim gidecek Y yönetim gelecektir. Zulüm seviyesinde ve hukuksuz uygulamalarda bir değişiklik olmayacaktır. Zulmün son bulması için, mağdurun masum olması gerekmektedir. Zulüm yapamamış zalim ile mağdur olan masum tanımları birbirinden ayrı kavramlardır. Dünya üzerindeki savaş, kıtlık ve doğal afetler sürüp gitmektedir. Bunun sebebi mağdurun ihtiyacına cevap vermek yerine, zulüm yapmak adına faaliyet gösterilmesidir. Bu noktada mağdura yardım görünümü altında zulme iştirak etme faaliyeti uygulanmasına izin verilmemelidir. Günümüzde, Afrika ülkelerinde sömürü düzeninin devamı adına, emperyalizmin kılıf değiştirerek, farklı ülkeler eli ile söz konusu ülkelerde faaliyet gösterme çabaları, zulmün dünya genelinde ne kadar yaygın bir hal aldığını

kanıtlamaktadır. Bu gelişmeler bize, yakın gelecekte büyük ekonomik krizlerin ve toplumsal anlamda olumsuz nitelikli olayların artarak devam edeceğini göstermektedir. Küresel düzeyde büyük sosyal patlamalar görülecektir. Osmanlı hakimiyeti döneminde, Kuzey Afrika ülkeleri başta olmak üzere, yönetilen hiçbir yabancı ülkede koloncilik veya sömürü düzeni oluşturulmasına yönelik faaliyet icra edilmemiştir. Söz konusu ülkelerin inanç ve değerleri kutsal kabul edilmiştir. Araştırmacı, denizcilik faaliyetinden emekli, bulunmaktadır. Bu sebeple, bazı dünya ülkelerini ziyaret etme fırsatı bulmuştur. Osmanlı hakimiyetinde yaşamış bazı halkların; bizi neden bıraktınız? şeklindeki soruları ile karşılaşmıştır. Osmanlı devleti mağdur kardeşlerinden hiçbir zaman ayrılmadı. Ayrılmak zorunda bırakıldı! Bu konu çok kapsamlı bir paydada bulunmaktadır.

Osmanlı Devletinin Gerileme ve Çöküş Sebepleri

Osmanlı Devleti'nin 1699 Karlofça Antlaşması'ndan sonra duraklama dönemine girmiş takip eden yıllarda gerileme ve çöküş süreçlerini yaşamıştır.. Bu konuda birçok hipotez kurulmaktadır. Teknik olarak yetersiz kalınması, eğitimin bağınaz bir yapıda olması, meşrutiyet yönetimine karşı olunması, din temelli yapılanmaların hakim olduğu gibi değerlendirmelerin yıkım sürecinde etkili olduğu yönünde görüşlerde bulunulmuştur.

Osmanlı Devleti'nin yıkımına giden süreci anlayabilmek için, tarihsel olay ve olguları çok yönlü ve değişik açılardan ele alınması zorunludur. Araştırma kalıbını doğru tahlil edebilmek için, dar görüş açısından sınırlı olarak geçmişe odaklanmak gereklidir. Geleceği tahlil ne kadar zor ise, geçmişini anlamakta o oranda zor bir uygulamadır. Süreç ve faktörlerin çok yönlü analiz edilmesi gereklidir. Bu duruma pek çok olgu etkindir. Fakat ana etken faktör ekonomik boyutludur. “ Tanzimat dönemi bütçeleri incelendiğinde ikinci bir nokta olarak normal devlet gelirlerinin, giderleri karşılayamadığı dikkat çekmektedir.” (Şener, 1990: 63) Sürekli ve uzun süren savaşlar, yüksek oranlı maddi kaynağa ihtiyaç duymaktadır. “ Gelecek ilkbaharda harbe tekrar başlamak mecburiyetinde bulunulduğundan dolayı en az altı bin keseye ihtiyaç vardı. Bunu ise tedarike imkan bulunmuyordu. (Karamursal, 1989: 70) Fakat uzun süren savaşlar, ekonomik yapıyı olumsuz etkilemiştir. Ana faktör ise ekonomik yapının değişmesidir. Osmanlı imparatorluğu yükselme döneminde de birçok savaşa girmiştir. Fakat mali yapısındaki likit varlıklar artmıştır. Dolayısı ile savaş ekonomik anlamda yıpratıcı olmak ile birlikte gerileme sürecinde ana etken faktör değildir. Eğitim sisteminin Arap diline bağımlılığı olumsuz bir kültürel özelliktir. Fakat gereklidir. Osmanlı devleti sistemi usul gereği, ümmet temelinden hareket alarak Müslüman halkları bir arada tutmak adına arap kültürünü etkin kılmıştır. Bu sebeple Arap Milliyetçiliğine ister istemez öykünmektedir. Bu doğru bir uygulama olmasa da dönem içerisinde pek çok ülkenin tek çatı altında toplanmak adına uyguladığı bir usuldür. Bu dönemde Avrupa kaynaklı yazım uygulamalarının kullanılması Avrupa'yı kutsayan bir özellik gösterecektir. Bu durumda tampon bölge olan balkanlarda Avrupa kültürünün etkinlik kazanmasına sebep olacaktır. Bu sebeple böyle bir uygulamaya Tanzimat dönemine kadar sıcak bakılmamıştır. Osmanlı Devleti birçok etnik unsurun Türklük faktöründen ziyade İslamiyet çatısı altında toplandığı bir yönetim erkidir. Bu noktada Arap ülkelerinin coğrafik alanı düşünüldüğünde söz konusu halkların kritik öneme sahip olduğu görülecektir. Suriye, Irak, Mısır, Libya, Tunus, Cezayir başta olma üzere S. Arabistan, Kuveyt, Ürdün, Filistin, İsrail gibi Arap etnik kökenine sahip ülkelerin imparatorluk içerisindeki yeri dikkate alındığında söz konusu ülkeleri tek yönetim altında tutmak adına Arap alfabesinin kullanılmasının daha yerinde bir uygulama olacağı değerlendirilecektir. Uzun süren savaşlar genel itibari ile Emperyal güçler ile yada bu ülkelerin daha küçük ülkeleri Osmanlı Devleti'ne karşı kıskırtmaları sureti ile icra

edilmiştir. Bu noktada gerekli teknik olanakların sağlanması, savaşta ölenlerin ailelerine yardım, üretim gücünde emek düşümünün maddi karşılıkları bulunmaktadır. Ekonomik kaygılar karşımıza büyük bir sorun olarak çıkmaktadır. Diğer bir açıdan, ülke toprakları büyük bir alanda toplanmaktadır. Fakat nüfus düşük düzeydedir. “ İmparatorluğun nüfusuna ilişkin güvenilir tahminler yoktur ama genellikle, 25 milyon kadar olduğu tahmin ediliyor. Böylesine geniş bir alan için bu, çok düşük bir rakamdır.” (Zürcher E.J., 1993 :23) Bu durumda Yugoslavya, Arnavutluk, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail, Irak, Kuveyt s. Arabistan, Mısır, Libya, Tunus, Cezayir ülkelerinin coğrafi alanı olarak düşünüldüğünde çok seyrek bir nüfus yapısının hakim olduğu gözlemlenecektir. Ayrıca nüfus coğrafya olarak kırsal hakimiyetlidir. “ Osmanlı nüfusunun %15 civarının 10.000 ya da daha fazla nüfuslu kentlerde yaşamasına karşın nüfusun %85 i kırsal alanlarda yaşıyordu. (Zürcher, 1993: 24)

Osmanlı Devleti gerileme süreci 18. yüzyıl başlarında kendini göstermiştir. Coğrafi keşiflerin başlamasından 300 yıl sonra Batı Avrupa ülkeleri hammadde, altın, gümüş ve değerli madenlere yüksek oranda sahip olmuşlardır. “ Coğrafi, keşiflerin ardından Amerikan gümüşünün dünya piyasalarına arz edilmesi Osmanlı Madencilğinde ciddi bir krize yol açtı.” (Bölükbaşı, 2022: 54) Bu değişim sebepsiz zenginleşme anlamına gelmektedir ve dünya ekonomilerini olumsuz anlamda etkilemektedir. “ 15. Yüzyılda Avrupa Devletleri zenginlik ve refahın kaynağını Merkantalist felsefenin etkisiyle değerli madenlere dayandırdığından, özellikle İngiltere, İspanya ve Portekiz gibi ülkeler sömürgecilik yolu ile zenginliklerini arttırmaya çalışmışlardır.” (Aytaç, 2006: 163) Süreç içerisinde üretilen ürünler için pazar yapısı oluşturulmuştur. Artan kıymetlerin ucuz işçilik ücretleri ve güvenli nakliye uygulamaları ile desteklenmesi gerekmektedir. Bu amaç feodal yapılanma ve burjuvazi faaliyetlerini teknik ilerleme için kullanılmasını zorunluluğunu doğurmuştur. “ bu şehir ekonomisinin lokomotifise burjuvaziydi, İngiltere’de yeni ortaya çıkmaya başlayan ulusal ve uluslararası tüccarlar devletten destek bekliyordu. Devlette bu yeni toplumsal sınıfı kolayca vergilendirebiliyordu. Henry’nin Aristokrasiye karşı giriştiği mücadelede en aktif kullandığı gurup tüccarlardı.” (Güripek, 2017: 44) ilerleyen dönemlerde tüccar sınıflar olan burjuvazi faaliyetleri tüm dünyada etkisini göstermeye başlamıştır. Osmanlı Devleti sınırları da bu alana dahildir. “ Dolayısıyla Yusufça defnesi saray ve İstanbul’un iâşesini karşılayan tarım ve hayvancılığın yapıldığı İzmit ve çevresindeki verimli topraklarda Batı ile ticaretle uğraşan zengin tüccarların varlığının kanıtıdır.” (Gökalp, 2022: 128) bu gelişme Burjuvazi etkinliklerinin ne kadar büyük bir coğrafyada ve farklı sektörlerde etkinlik sağladığını göstermektedir. Devlet organizasyonları kuvvetlendirilirken, bilimsel çalışmalara ağırlık verilmesi gerekmektedir. Fakat toprak üreticiliğine dayalı faaliyetlerin hakim olduğu feodal dönem, bağnaz yapısı bu değişime uygun bulunmamaktadır. “ Ne devlette ne de ailede yeterli birleştirici unsurları bulabilen bu toplumda, vassallerin şefe sağlamca bağlanma ihtiyacı o kadar canlıydı ki, adi biat bu görevi yerine getiremez hale gelince, onun üstünde bir üst biat yaratılması yoluna gidildi. Buna mutlak biat denildi. (Blanch, 1939: 292) Serfler olarak adlandırılan toprak işçileri muvafazakar görüşleri gereği bağlı buldukları sosyoekonomik yapıdan ayrılmamaktadır. Bu anlamda kilisenin katı yapısına gerek kalmamıştır. Engizisyon sürecini sonlandırmak üretim ve dolayısı ile zenginliğin önünü açacaktır. 16. Yüzyıl coğrafi keşiflerin başladığı ve Protestan mezhebinin temelini atıldığı yüzyıl olmaktadır. Bağnaz düşünce sistemi ticari faaliyet için gerekli olan imkanları oluşturmaktan uzak kalmaktadır. İnsanların kutsal kabul ettiği ve kendilerince değer verilen kıymetlerin sorgulanması gerekmektedir. Bu sayede kırsal kesimden kentlere gelecek halk zümresi sömürge ülkelerden gelen hammaddeleri işlemeye başlayacaktır. Kendi içine kapanan

insanların bağınaz düşüncelerden kopması kutsal kabul ettiği topraklardan da göç etmesinin önünü açacaktır. Gerçeklerin kısmen de olsa gün yüzüne çıkarılması zorunludur. Bilimin önünün açılması ve buhar makinesinin icadı ile şaft sistemini canlı gücü olmadan çevrilmesi sağlanmıştır. Bu buluş bir dönüm noktası olmuştur. Isı kuvvetinin hareket enerjine çevrilmesi, katı yakıtı gaz hale dönüşmesiyle oluşmaktadır. Odun ve kömürün yanması ile oluşan kimyasal tepkime ile meydana gelen fiziksel değişim dinamik kuvvet etkisi yaratmaktadır. Kömürün yanması ile oluşan ısı su kazanını ısıtarak sıvı suyu gaz hale dönüştürmekte ve genişleyen gaz basınç etkisi yaratmaktadır. Bu icat diğer bütün gelişmelerin önünü açmaktadır. İçten yanmalı motorların ilkel tipi olarak kabul edilebilir. İleriki dönemlerde şaft çevirici özellik paylaştırılmış ve ortaya piston sistemleri çıkmıştır. Yakıt sistemi petrol ürünlerine dönüşüm sağlamıştır. Bu düzeneklere aşırı basınca karşı koruma sağlaması için yağlama ünitesi, oluşan aşırı ısıyı soğutması için radyatör devresi eklenmiştir. 19. YY. ikinci yarısında içten yanmalı motorlar imal edilmeye başlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin duraklama dönemi 17. Yüzyıl başlarına dayanmaktadır. 18.YY. başlarında buharlı makineler devreye girmiştir. Bu dönemde korsanlık faaliyetleri de son bulmuştur. Korsan faaliyetlerde bulunan kişi ve gruplar geliştirilen yeni teknolojiler karşısında aciz kalmışlardır.

Avrupa Sömürgecilik gelişimi

Osmanlı Devleti Gerileme Süreci

16.YY. Emperyalizmin doğuşu

1606-1699, Osmanlı Devleti Duraklama Dönemi

17.YY. Emperyalizmin Olgunlaşması

1699-1792, Osmanlı Devleti Gerileme Dönemi.

18. YY. Emperyalizmin Yükselişi

1792-1922, Osmanlı Devleti Çöküş Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu kurulma ve yükselme dönemlerinde de yoğun savaşlar yaşamıştır. Savaş dönemleri yüksek oranlı enflasyon sürecinin oluşması anlamına gelmektedir. “ Savaşın ilanından sonra fiyatların yükselmesi halkın alım gücünü düşürmüştü. Ayrıca Osmanlı Devleti bir tarım devleti olmakla beraber; şeker, un gibi gündelik yaşamda son derece önemli olan tarım ürünlerini ithal eder durumdaydı.” (Gözcü, 2016: 141)Fakat ekonomik anlamda refah ülkesi olarak anılmıştır. Bu konuda dillerde dolaşan bir çok örnek bulunmaktadır. Sabah alışveriş için esnaf çarşısına giden bir yabancı fikir adamı çarşının sonuna kadar alışveriş yapmadan yürümüştür. Her esnaf bir defa alışveriş yaptığını sıranın diğer işletmede olduğunu beyan etmiştir. Bu çokça dillendirilen bir anektottur. Refah seviyesi Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemi ve sonrasında olumsuzluk kazanmıştır. Bu dönemde Emperyalizmin 100 yılı aşkın bir süre faaliyette olması dolayısı ile etkin olarak küresel sistemde faaliyette bulunduğu döneme denk gelmektedir. Dönem içerisinde hammadde kaynakları için sadece nakliye bedeli ödenmektedir. İşçilik ücretleri ise yoğun çalışma süreçlerini oluşturan ucuz emek gücüne dayanmaktadır. Bu sebeple iç ve dış piyasaya düşük fiyatlı mamul sunulmaktadır. Böyle bir üretim sistemi ile Osmanlı Devleti'nin rekabet etmesi mümkün değildir. Diğer dünya ülkeleri içinde durum aynı merkezdedir. Rus Çarlığı'nın sıcak denizlere inme çabası hammadde ve Pazar oluşturmak adınadır. 18. Yüzyılda daha yoğun faaliyet gösterilmiştir. Fakat bu amaca ulaşamamış ve dünya ticaretinde rekabet seviyesi azalmıştır. 18. YY. İmparatorlukların gerileme dönemine girdiği bir zaman aralığıdır. Bu noktada Burjuva sınıfı oluşturulması zorunlu bir faaliyettir. Pazarlama ve acentelik hizmetlerinin sunulması için burjuva sınıfı oluşturulmalıdır. Fakat bu durum imtiyazlı sınıf oluşturacağından dolayı ileriki dönemlerde siyasi açıdan tehdit oluşturabilecektir. Fakat gelişen seri ve ucuz üretim süreci karşısında koruma tedbirleri alınmalıdır. Rus çarlığı mevcut sistem içerisindeki çöküşünü Sosyalist devrim ile engellemeye çalışmıştır. Bu sayede devlet korumalı ekonomik modelde dönüşüm

sağlamıştır. Osmanlı Devleti ise Türkiye Cumhuriyeti adı ile altı ilke ışığı altında (devletçilik, halkçılık, milliyetçilik, inkılapçılık, Laiklik, Cumhuriyetçilik, devrimcilik) serbest ticari faaliyetlerine ağırlık vermiştir. Karma sistem olarak da adlandırılan devlet korumacılığında kapitalist üretim metotlarına evrilmiştir.

Birinci dünya savaşı sonucunda dünya imparatorlukları küçük devletler topluluğuna dönüşmüştür. Bu ideal savaş gücü ile alınması zor bölgelerin bölünmek sureti ile etkisizleştirilmesi faaliyetidir. Eski ekonomik gücü kalmadığı için yönetimini üstlendiği ülkelere karşı, eski sosyoekonomik olanakları sunamayan Osmanlı Devleti, birçok bölgede önemli topraklarını kaybetmiştir. Emperyalist ülkelere başlatılan ayrılıkçı söylemler pek çok ülke tarafından sahiplenilen politikalar olmuştur. Balkan devletlerinin baskı altında yaşadığı beyan edilmiştir. Fakat Osmanlı yönetiminin bölgeden ayrılışından günümüze kadar gelişen süreçte Bakan devletlerinin çoğunluğunda dirlik ve düzenin oluşturulamadığı gözlemlenmiştir. Balkan halklarının sorunu yönetim ve hukuksal yapı adına şikayet değildir. Ana sorun ekonomik kaynakların ihtiyaçlara cevap vermede yetersiz kalmasıdır. “ Fiyat seviyelerinde gözlemlenen bu farklı artış oranları, Amerikan gümüşünün etkisi ile tutarlıdır. Gümüş Avrupa’ya İspanya’nın Sevilla Limanından giriyor ve öncelikle Batı Avrupa ülkelerini etkiliyor. Kıtanın geri kalanına ise ticaret yolu ile yayılıyordu.” (Karaman ve Karaman, 2022: 408) Bu duruma sebep ise emperyalizmden kaynaklanan yeni düşük maliyeli seri üretim metotlarının gelişmesidir. Bu sebeple rekabet esnekliğinin olmamasıdır. Hürriyetçi söylemler pek çok ülke tarafından dillendirilmiştir. “ Ruslar, Bulgarların baskı altında bulunduğunu ileri sürerek Tanzimatın, Bulgaristan’da süratle ve layıkıyla yürütülmesini istedi.” (Kartal, 2001: 29) Bu durumda Rus çarlığı bu açıklamayı yapmak için neden yüzyıllarca beklemiştir! Fakat bu politikalar bir işe yaramadığı gibi Rus Çarlığının ve S.S.C.B dönemi yönetimlerinin defaten büyük savaşlar yaşamasında etken faktör olmuştur. İkinci dünya savaşı sonunda yeni şekillenen dünya düzeninde savaşı kazanan taraftaki ülkelerin diğer dünya devletleri üzerinde etkin konuma gelmesi sağlanmıştır. Savaş sırasında silah satışı yapmak sureti ile yüksek oranlı kar elde edilmesine hizmet eden ülkelere, yardım adı altında yüksek faizle borç verilmektedir. Borcunu süresinde ödeyemeyen ekonomiler, borcu, borçla finanse etmek zorunda kalarak ekonomik buhran dönemine girmişlerdir. Bu gelişmeler dünya ekonomisinde yardımcı finans kuruluşlarına siyasal tavizler verilmesine sebep olmuştur. Savaş süresince silah temin etmek adına yüklü para ödeyen devletler, savaş sonrası yaralarını sarmak adına verdikleri paraları borç olarak faiz karşılığında geri talep etmişlerdir. Modern öncesi dönemde kolonicilik ve sömürgecilik faaliyetleri ile iştilal eden kuruluşlar savaş ekonomisi kapsamında etki edemedikleri ülkelere yardım kampanyası adı altında yaklaşmaya çalışmışlardır. Silah satışı ve faiz sarmalı bugün geline sömürge harici toplumların yaşadığı gerginlik ve huzursuzluk ortamının iki saç ayağını oluşturmaktadır. Bu noktada kapitalizm ile emperyalizmin iş birliği yaptığına bir kez daha tanık olunmaktadır. Bu iki gücün kadife eldivenleri, dünya ekonomisinin iki ayrı fakat birbirinden ayrılmaz parçasını oluşturmuştur.

2000’li yıllar dünya ekonomisinin belirli ticari yapıların faaliyet gösterdiği ve 1960’lı yıllardaki ne üretirsem satarım mantığına benzer ticari ilişkiler ağı ile aynı çizgide özellik gösteren uygulamaların varlığına tanık olunan süreçleri anımsatmaktadır. Bu sebebin kaynağı dile getirdiğimiz süreçler sonunda gelişme göstermiştir. Fakat 19. Yüzyıldan itibaren halkların hak arama süreci sömürgeci ülkeleri rahatsız etmeye başlamıştır. “ 19. Yüzyılın ikinci çeyreğine gelindiğinde Avrupa’nın önde gelen ülkeleri bir yandan mamul mallarına yeni pazarlar öte yandan da kendilerine bol ve ucuz gıda maddeleri ve hammadde kaynakları bulmaya

çalışıyorlardı.” (Pamuk, 2019: 85) Osmanlı Devlet’inin çöküşünü hazırlayan ana sebep; iktisadi yapının, dünya genelinde sömürgeci faaliyetler ile ekonomik anlamda rekabet edememesinden kaynaklanmaktadır. Sömürgeci devletler bir taraftan bedava denilebilecek hammaddeyi 3. Dünya ülkelerinden temin ederken, sanayi devrimi sırasında kırsal alandan göç eden vasıfsız işçileri, küçük ücretler ile uzun saatler çalıştırmak sureti ile düşük maliyetli üretim imkanına kavuşmuşlardır. Osmanlı Devlet iktisadi yapısı ise emeği tabana yayan ve eşit gelir dağılımını esas alan bir iktisadi politikayı amaç edinmektedir. Bu sebeple iç ve dış piyasalarda Batı Avrupa ürünleri ile rekabet etmesi mümkün değildir. “Sanayi devrimi önce İngiltere’yi daha sonra da Batı Avrupa’nın diğer ülkelerini düşük maliyetlerle ve büyük miktarlarda mamul mallar üretebilen ekonomilere dönüştürmüştür.” (Pamuk, 2019: 85) Bu süreç günümüzde kılıf değiştirerek son şeklini almıştır. Farkı hammadde üreten, satan, alan, ÇHC’deki fabrikalara nakleden firmaların aynı şirket guruplarının üyeleri olmasıdır. Diğer bir ifade ile tröst ve kartel tipi yapılanmaların paravan şirketleridirler. Dünya üzerindeki büyük resmi görmemiz, durumumuzu tahlil etmekte yol gösterici olacaktır. Nerede olduğumuzu bilmemiz ise gidilecek rotayı tahmin etmemizde katkı sağlayacaktır. Bu noktada ekonomik ve sosyo-politik sorunların çözümünde ülkelerin kazan kazan metodunu merkeze alacakları yapılanmalara dönüşülmesinde fayda bulunmaktadır. Silahsızlanma diplomasisini kuvvetlendirmek adına faaliyet gösterilmelidir. Yüksek faizli borçlanmalara karşı ülkeler arası yardımlaşma uygulamalarına yön verilmelidir. Emperyalizmin temel ayaklarından birisi, ülkelerin faiz kısılcasına girmelerini sağlamaktır. Böylece savaş tesiri ile etki edemedikleri ülkeleri, faiz sarmalı ile çevrelemeye çalışmaktadırlar. Osmanlı ekonomisi ise İslam ilkelerinin gösterdiği yolda yürümek için çaba sarf etmiştir. “ Son tahlilde riba yasağı ahlaki bir sorundur. İslam’ın inşa etmeyi hedeflediği toplum tipi, bir, inanç birliği ve karşılıklı işbirliği ve kardeşlik temellerine dayanır.” (Khan, 2018: 165) İlerleyen dönemde borçlanmayı önlemek ve kamu yatırımlarını desteklemek adına bankacılık faaliyetlerine ağırlık verilmiştir. “ Ziraat Bankası kuruluşuyla birlikte sadece tarım değil, devletin yaptığı yatırımlarda da öncelikli olarak müracat edilen bir kurum haline gelmiştir. Buna bağlı olarak tek bir görevi olan bir tarım bankası olmaktan öte, bir kamu bankası gibi hareket ederek birçok alanda rol almıştır.” (Derece, 2023: 434) Devlet kendisini korumayı amaçlanmaktadır. Fakat Yayılımcı politika geliştiren ülkelerde durum farklıdır. Amaç iktisadi anlamda yayılımcı bir politika sergilemektir. Ticari hegemonyayı sahiplenmektir. “ Uzaysal bir benzetme olan periferi kavramı, doğrudan doğruya Avrupalı dünya ekonomisinin yayılımcı karakterinden gelmektedir.” (Adda, 2008: 57) Osmanlı Devleti tüm alanlarda gelişimi esas alan bir yönetim olmuştur.“ Tarih bilincinden yoksun kişiler Osmanlı İmparatorluğu’nun zenginliğini ve ekonomik gücünü harpteki yağmalara bağlamaktadır. Halbuki Osmanlı İmparatorluğu 17. Yy. sonlarına kadar medeni dünyanın en gelişmiş ülkesi olarak çağının en ileri sanat ve ticaret konumuna sahip olmuştur.” (Demircioğlu, 1991: 105) Seri üretim modellerinin küresel düzeyde etkin olmasına kadarki sürece kadar refah içerisinde yaşamıştır. “Bu dönemde Osmanlı Ordusu’nun ve halkının tüm ihtiyacı ülke içerisinde üretilmekte, Avrupa’ya ihracat yapılmakta idi.” (Demircioğlu, 1991: 105) Tanzimat sonrasında dahi geliri tabana yaymak için faaliyet göstermiştir. Kendi varlığını korumak adına farklı uygulamaları hayata geçirmiştir. “Böylece Tanzimat’ın ikinci amacı gündeme geliyordu. Bu amaç özel kesimi desteklemek, kara dayalı işletmeler kurmak ve libereleşmeye girişmekti.” (Güvemli ve Kaya, 2015: 51) kendi kendine yeten bir toplum hedeflenmektedir. “ Böylece bir taraftan ekonomiye katkı sağlanarak, ülkenin çıkarları gözetilecek, diğer taraftan kimseye muhtaç olmadan mesleği ile geçinen ideal toplumun ideal kadın tipine örnek olunacaktı.” (

Demir, 2016: 82) Bu kapsamda kadınların etkin gelişimine de önem verilmektedir. Amaç tüm kesimler arasında ekonomik kıymetlerin dönüşümünün sağlanmasıdır.

Osmanlı Devleti çağının ilerisinde sistem ve anlayışa sahiptir. “ Dönemin ve tahminen bütün dönemlerin en büyük sanat hamisi Türkiye’de Kanuni Avrupa’da ise Muhteşem olarak bilinen şair ve kuyumcu olduğu gibi ünlü bir idareci, komutan, kanun yapıcı olan I. Süleyman idi.” (İhsanoğlu, 1999: 457) Devlet yönetimi, adalet ve hukuk temeline dayanmaktadır. “ Ben dahi Mehmetçiğin bir tırnağına dünyayı değişmem.” (Arkun, 2011: 358) Kanuni Sultan Süleyman bu sözleri dile getirdiği 17. yüzyılda Avrupa’da halen cadı avı araştırmaları adı altında okuyan düşünen ve zulmedici sisteme isyan eden halk zümreleri idam edilmektedir. Osmanlı Devleti’nin bu kadar başarılı olmasının sebebi adalet ve hukuku merkeze almasıdır. Batı toplumlarında olduğu gibi doğu kaynaklı toplumlarda da Türklüğe, İslamiyet’e ve Osmanlı Devleti’ne büyük bir saygı hakimdir. “ Litvanya’da Toktamış Han’dan kalan Tatarların 17.inci asra kadar kendi dillerinde konuşmuş ve Türkçe duaları geçen asra kadar bilmiş olmaları ile sabittir. Herhalde ilk Osmanlıların İslam dininin Hristiyanlığa üstünlüğü kanaatleri ve Türklerin hakim millet olarak yaratıldığına dair inançları çok kuvvetli olmuştur.” (Togan, 1981: 378) Kuzeydoğu Avrupa’da bulunan ve tarafsız gözlem yapabilme kabiliyetine sahip olan bu halkların yaptığı karşılaştırmalar İslam, Türklük ve Osmanlı Devleti uygulamalarının ne kadar yüksek seviyede olduğunu gösteren önemli kıymetlerdir. Emperyalizmin çıkış noktası ise, toprak, değerli maden ve hammaddeyi incelemesidir. Osmanlı devleti bu noktada iki kaynaktan beslenmektedir. Birinci olarak İslam ilkeleri, “ X-XIII. Yüzyıllarda Türk- İslam aleminde bilimsel faaliyetler ileri bir seviyededir. Hükümdarlar bilime ve bilim adamlarına büyük değer vermişler, onları koruyup desteklemişlerdir. Bu devirde yetişen bilginler, eserleri ile uzun süre Avrupa’yı etkilemişlerdir.” (Şahin, 2012: 99) ikinci olarak ise Türk devletleri geleneğidir. “ Anadolu Beylikleri’nin ilim hayatında ve memleketi imar hususunda sanatkarları himayede ne derece alaka ve kadirşinashlık gösterdiklerini ispat eden canlı şahidlerdendir.” (Uzunçarşılı, 2003: 257) Hizmet ilkesi ve kutsaliyeti, Osmanlı Türklerine Anadolu beyliklerinden miras kalmıştır. Fakat Anadolu beyliklerine de silsile yolu ile tesir etmiştir. “ Gök ve 4 cihet Türk Devleti’nin mekanını meydana getiriyordu. Gerçekte devlet yeryüzünde olmakla beraber, Gök Tanrı’yı hakimiyetin sahibi ve kaynağı bilen Türklerin zihninde iktidar tanrıdan(gökten aşağı doğru intikal ettiği için devlet içindeki mevkilerde yukarıdan aşağı sıralanıyor ve sağa, sola doğru yayılıyordu.” (Kafesoğlu, 2014: 135) Böyle bir düşünce yapısı ile batı emperyalist devletlerin ülke içi ve dışındaki sömürgecilik nizamını hakim kılmak adına uygulamaları kıyas kabul edemeyecektir. “ Ne olursa olsun Osmanlı hükümdar tipi bugün bazılarının dediği gibi Beşşar Esed gibi biri değildi.” (Ortaylı, 2014: 121) Bu noktada devletin idamesi adına sömürge düzeni değil, refah toplumu olunması için çalışılmalıdır. “ Öyle ki Türkler hasisleri servetle, harisleri şan ve şeref ve ümitle, zayıf ve korkakları, ölüm korkusuyla kendi dinlerine soktukları gibi bazıları içinde kıyafet bir çekme vasıtası olmaktadır.” (Ricault, 2012: 127) Ekonomik ve sosyal refahın tüm kesimlere hakim olması yabancı halk kesimlerini Osmanlı ülkesinin yönetimi altına girmesini kolaylaştıracaktır. Böylece Avrupa Devletleri’nin baskıcı yönetimlerine karşı duruş sergilenerek yayılmaları önlenecektir. Fakat nihai amaç; bu devletlerin de adaleti esas alan ekonomik bir yapıya evrilmesidir. Yayılmacı anlayış sürekli tesir edecek yeni coğrafyaları etkilemeye çalışmaktadır ve diğer devletlere de kötü örnek teşkil etmektedir.“ 17. Yüzyıl sona ermeden, Rusya, Danimarka ve Lehistan arasında 17 yaşındaki İsveç Kralı XII. Şarl’a (1697’den beri) karşı, başlıca amacı İsveç’in sahip olduğu ülkeleri Kral’ın elinden almak ve büyüyen gücünü yalnızca İsveç’in toprakları ile sınırlayarak Kuzey ülkeleri arasındaki siyasi nüfusu azaltmak olan ittifak kurulduğu bilinmektedir.” (Zinkeisen,

2011: 253) Osmanlı devleti bu yayılcı anlayışa gücü nisbetinde önlemeye çalışmıştır. Fakat tek bir ülkenin dünya genelinde adaleti esas alan bir güç olması mümkün değildir. “ Baltık’taki Rus Donanması, İsveç Donanması karşısında Akdeniz’e geçememiş ve 1786 seferindeki parasızlığı sebebiyle ittifak muahedesi mucibince İsveç’e yapacağı yardımı yapamadığından Ruslarla harp etmekte olan İsveç, nihayet Osmanlı ittifakından ayrılarak Ruslarla anlaşmaya mecbur olmuştur.” (Uzunçarşılı, 1983: 225)

SONUÇ

Osmanlı devleti hukuka bağlılığı eşitlikçi ve adil yönetim anlayışı sayesinde altı asırdan fazla bir süre yönetimde kalmıştır. Adil hukuk düzenini, sosyal refahı hakim kılmak adına gösterdiği çabaları sosyoekonomik faaliyetler ile desteklemiştir. Kayırmacılıktan uzak bir ekonomik yapının varlığı ile gelir dağılımı dengesini mümkün olduğu kadar eşit oluşturmaya çalışmıştır. Çeşitli düzeyde ekonomik kaynak imkanı oluşturmuştur. Vakıf tipi yapılar en belirgin örneğini oluşturmaktadır. Esnaf faaliyetleri bir düzen içerisinde denetlenirken, eğitim faaliyetlerine özen gösterilmiştir. Çıracılık kalfalık ve ustalık düzeylerine yükselmeleri liyakat ilkesi ile mümkün kılınmıştır. Ticari hayat içerisinde serbest işletme faaliyetlerine önem verilirken, düzenli denetim ve kontrollerde unutulmamıştır. Tarım topraklarının atıl konumdan, üretim içerisine alınması amaç edinilmiştir. Üretimin desteklenmesi için yüksek vergi uygulanmaması ve fiyatlar genel düzeyinin artırılmaması adına mümkün olduğu kadar enflasyon oluşturuca para basım sürecine girilmemesine dikkat edilmiştir. Bu anlamda padişahların kendi iç hazinelerinden gerekli maddi kaynağı aktarmaları ile karşılıksız para basımının önüne geçmeleri önemli bir uygulama olmaktadır. Padişahlar Avrupa Toplumlarında var olan feodal bey tipi yapılanmalara sıcak bakmamışlardır.” Lord ile köylü ilişkisi ekonomik bir ilişkiye dayanıyordu. Ülke pazarlarında başlayan ilk küçük ticaret, köylü ve satıcı arasında gerçekleşmekte bundan da köylüler gelir elde etmekteydi.” (Arslan ve Ergün, 2012: 120) feodal beyler batıda hakim gücü oluşturmuşlardır. “ Mevcut pazarlık içinde ticaretten en fazla kazanç sağlayanda lordlardı. Lordlar güçlü konumda olduğu için baskı uygulayarak gelirlerini arttırma yoluna gitmişlerdi. (Arslan ve Ergün, 2012: 120) Toprak mülkiyeti halkındır. Bu anlamda halk köle değil vatandaşdır. Bu uygulamalar sosyal düzenin sağlanması adına iktisadi tedbirler geliştirmeyi amaç edinen devlet yöneticileri için önemli örnekler sunmaktadır. Ekonomik uyumun sağlanması toplumsal huzur ortamına zemin oluşturmaktadır. Bu sebeple ekonomik faaliyet en hayati noktada bulunan temel etkinliktir. Ekonomik süreçlerin kusursuz işleyebilmesi diğer bilimlerin uyum içerisinde faaliyet göstermesine bağlıdır. Sosyal, siyasi, teknik tüm faaliyetlerin insanı ön plana alan kapsama kavuşturulması ile ilintili bir olgudur. Halkların fiziksel ve sosyoekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı kazan kazan ilkesinin hakim olduğu üretim ve ticaret sistemi amaç edinilmelidir. Osmanlı Devleti’nin bugün dahi özlemle anılmasının ve Roma İmparatorluğu’ndan farklı kılınmasının sebebi bu noktada toplanmaktadır.

Osmanlı Devleti’nin gerileme ve çöküş süreçlerini yaşamasının ana sebebi ekonomik yapıdaki bozulmadır. Bu duruma etken olan faktör Avrupa ekonomilerinin koloncilik faaliyeti ile sebepsiz zenginleşmesi ile maddi kaynaklarında oluşan artıştan kaynaklanmaktadır. Üretim için gerekli olan hammadde yataklarını elinde tutarak, nakliye bedeli kadar düşük bir ücret ile hammadde temin ederken, günlük onsekiz saatten fazla işçi çalıştırmak sureti ile ucuz emek gücüne sahip olunmuştur. Bu sayede yüksek üretim seviyesi ve düşük maliyetli sunum sayesinde dünya ekonomileri üzerinde iktisadi bir baskı oluşturmuşlardır. Bu dönemden sonra Osmanlı ülkesindeki küçük zanaatkar ve üreticiler ticari faaliyetlerini durdurmak zorunda

kalmışlardır. İhracat azalmış ithalat artmıştır. Üretimdeki düşüş vergi gelirlerini azaltmıştır. Uzun süren savaşlar dolayısı ile erkek nüfusun azalması, sürece ve üretime negatif etken olmuştur. Bu sebeple Osmanlı İmparatorluğu zayıflamıştır. Gider kalemleri gelir kalemlerinin çok üstüne çıkmıştır. Buhar makinesinin icadı ile pistonlu makinelerin ticari anlamda üretimine kadar geçen süre içerisinde, Batı Avrupa Devletleri sanayi dönüşümünü tamamlamıştır. Fakat söz konusu dönüşümün Osmanlı coğrafyasında tatbik edilmesi mümkün değildir. Seri üretim fabrikalarının kurulması, yüksek maddi kaynak gerektirmektedir. Bu faaliyet için gerekli burjuva sınıfının oluşturulması imkanı bulunmamaktadır. Batı Avrupa devletleri bu süreci uzun zaman aralığında ve kontrollü olarak yaşamışlardır. Emperyalizm sömürge oluştururken gidilen ülkelerde ticari faaliyette bulunacak olan ve sonraları burjuva sınıfı adı ile anılacak olan tüccar kişiler oluşturmuştur. İlerleyen süreçte burjuvazi aşırı zenginleşerek ana ülke üzerinde daha fazla hak talep etmeye başlamıştır. Fakat sistem para çokluğu esasına değil, toprak sahipliği üzerine kurgulanmıştır. Bu sebeple burjuvalar, işçi sınıfını yanına alarak feodal sisteme meydan okumuşlardır. Fransız Devrimi bu değişimin önemli bir örneğini oluşturmaktadır. Feodal beyin yerini burjuvazi almıştır. Fakat değişmeyen tek gerçek işçilerin sömürülmesidir. Bu sebeple Osmanlı Devleti bu uygulamalara uzak kalmaktadır. Zulüm üzerine düzen tesis etmemiştir. Ayrıca Anadolu coğrafyasında seri üretim tesislerinin kurulabileceği çok az şehir bulunmaktadır. İstanbul, Kocaeli, İzmir gibi şehirlerde kısmen bazı büyük çaplı üretim işletmeleri tesis edilmiştir. Fakat bu üretim tesisleri insan hukukuna önem veren ve iç Pazar ihtiyaçlarını karşılamak adına faaliyet göstermektedirler.

1500'ler ve sonrasında ayrılıkçı fikirlerin ortaya atıldığı görülmektedir. Martin Luter'in Protestan mezhebini oluşturan söylevleri ile sömürgecilik faaliyetlerinin gelişim gösterdiği dönem aynı tarihlerde bulunması tesadüfi faktörlere bağlanmamalıdır. Bağnaz düşüncenin dönemi sona ermiştir. Çünkü ihtiyaç kalmamıştır. Hakkını arama noktasında faaliyet gösteren serf toplulukları bu noktadan sonra feodal beyin hegemonyasından kopmak sureti ile şehir fabrika üretim burjuvazisine tabi olmuştur. Bu dönemden sonra köylerden kentlere büyük göçler olmuştur. Bu noktada feodal bey ile burjuvazi arasındaki çekişmenin çok daha önceki tarihlerde başladığı görülmektedir.

Osmanlı Devlet anlayışında bu saydığımız hukuksuz yapılanmaların oluşması mümkün değildir. Osmanlı iktisadi anlayışı, ülke içi ihtiyacı karşılanması ve gelir dağılımı dengesini merkeze alan bir sistemi oluşturmuştur. "Osmanlılar İstanbul tersanelerinde Venedikliler için ticaret gemileri inşa edebilecek kadar ileri düzeyde tekniğe yeterli güce sahip oldukları halde neden hemen güney yakınındaki Hint deniz ticaretine el atmadılar." (Yavi, 1994: 74) Bu sebeple Avrupalı üreticiler ile rekabet edememiştir. Küçük üreticiler esas alınmaktadır. Osmanlı iktisat sisteminin çöküş sebebi güne ayak uyduramaması değil sömürgecilik faaliyetlerine uzak kalmasıdır. Aynı örnek Rus Çarlığı için de geçerlidir. Avrupa toplumlarında görülen ilerleme hareketleri doğru bir uygulamadır. Fakat yanlış zeminden kaynak almaktadır. İnsan için oluşturulmuş bir ilerleme tarzı değildir. Üretim ve pazarlama faaliyetlerinin sağlanması noktasında etkinlik oluşturulması için ilerleme ihtiyacından kaynak almıştır. Günümüz ekonomik yapısında Çin Halk Cumhuriyeti örneğinde üretim sistemi hızlandırılmış stoksuz üretim gerçekleştirilmektedir. Ucuz işçilik ve hammadde kaynaklarına yakın olmak adına ÇHC.'de faaliyet gösteren fabrikalar Avrupa ülkelerini terk ettikçe ülke yönetimleri ekonomik krizlerden korunmak adına vergi artırımını ve sosyal haklardan taviz verme uygulamalarına yönelmektedirler. Üretimsel sistemin verdiği refah ortamına alışkın olan Batı Avrupa halkları bu kısıtlamalar karşısında toplumsal eylemlere yönelmektedirler. Bu değişime

en yakın örnek olarak Fransa' da yaşanan sokak olayları gösterilebilir. Çoğunluğu 12- 17 yaş arası gençlerden oluşan çocuk denecek yaşlardaki bir topluluğun, böyle büyük ve organizasyonel eylemleri tertip etmelerinin imkanı bulunmamaktadır. Bu eylemler başka toplumsal guruplar eli ile oluşturulmuş zararlı etkinlikleri andırmaktadır. Tüm bu gelişmeler Avrupa üretim sisteminin 1600'lü yıllardan sonraki sürecinin günümüzde Çin Halk Cumhuriyeti eli ile sunulmasına benzemektedir. Hipotezimiz yerinde tespitte bulunmuş ise ilerleyen süreçte Batı Avrupa ülkeleri başta olmak üzere dünya ülkelerinde büyük sosyal patlamalara varan olumsuz nitelikli olaylar artarak devam edecektir.. 1. ve 2. Dünya savaşlarının yaşanmasına yol açan olaylar dizisi ile kısmen benzerlik gösteren olgular tekrar büyük bir savaşın ortaya çıkışına sebep olacaktır. Son yıllarda ard arda gelen ve artarak devam eden sosyo- ekonomik olaylar bu durumun göstergesi olmaktadır.

Osmanlı Devleti ekonomik sisteminin gelir dengesini sağlamak adına uyguladığı iktisat kurumları arasında tarım uygulama metotları ve vakıflar teşkilat faaliyetleri günümüze uyarlanmak üzere örnek alınmasında fayda bulunan kuruluşlardır. Ülke arazilerinin devlet uhdesine alınarak yıllık kiralama yolu ile ve kontrollü olarak çiftçilere sunulması sağlanmalıdır. Vakıf teşkilatlarının fon gelirleri arttırılarak şeffaf yönetim anlayışı ile sürekli denetlenmelidir. Şeffaf yapıda faaliyet gösterilmesi için ek tedbirler alınmalıdır. Esnaf ve zanaatkarlar için üretim birlikleri adı ile tahsis edilmiş kurumlar kurularak, sicil yönetmeliği uygulaması hayata geçirilmelidir. Üretim ve ticarete genel vergi uygulamasından hassas ölçümlerin sunulduğu artan oranlı vergi sistemine geçilmelidir. Fakir, çalışamayacak durumda olan, hasta, özürlü kişilerin durumları detaylı tespit edilerek günün şartlarına yakışır imkanlar ile donatılması sağlanmalıdır. Öksüz ve yetim çocuklar için daha rahat koşullar altında bulunacakları yurtlar inşa edilmelidir. Eğitim ve sağlık kurumlarından yararlanmak ücretsiz olarak sunulmalıdır. Emekli maaşları arasındaki dengesizlik ve zam farkları giderilerek birbirleri ile yakın seviyelere getirilmelidir. Unutulmamalıdır ki emekli maaş uygulaması kişinin ödediğinden çok daha fazla geri dönüş yapılan bir uygulamadır. Bu noktada emekli aylıkları arasında çok yüksek fark bulunmaması gerekmektedir. Bu uygulamalar Osmanlı iktisat politikalarının günümüzdeki yansımaları olarak sisteme fayda sağlayabilecek düzenlemelerdir.

Özet olarak, Osmanlı Devleti çağı takip eden ilerlemeci bir çizgide faaliyet gösteren bir yönetim olmuştur. Hukuk ve adaleti esas alan uygulamalarda bulunmuştur. Milli geliri mümkün olduğu kadar tabana yaymak adına faaliyet göstermiştir. Bu sebeple enflasyon ve tekeleşmeyi önlemiştir. Bu noktada günümüzde önemli bir sorun olan gelir eşitsizliği ve enflasyon sorununa yönelik kalıcı çözüm sunacak örnekler sunmaktadır. Tarım topraklarının kiralama yolu ile üretime katılması bu uygulamaların önemli bir örneğini oluşturmaktadır. Sömürgecilik faaliyetleri dolayısı ile zenginleşen ülkeler feodal sistemin getirdiği bağınaz yapıya ihtiyaçları kalmadığı için gelişimi ve değişimi sağlamak adına bir dizi dönüşüm etkinliğine girmişlerdir. Bu değişim bir yandan seri üretim sistemlerinin oluşması için icat yapılmasını sağlarken bir taraftan da köylerden kentlere göçün yolunu açacaktır. Feodal sistemin toprak unsurunu esas alan feodal yapısı kendi içerisinde çıkardığı burjuva sınıfı ile çatışması sonucunda yeni bir ortaklık sistemi kurmak sureti ile dünya ekonomisinde etkin söz almıştır. Diğer bir ifade ile emperyalizm ve içinden çıkardığı kapitalizm çatışması yeni bir yol arkadaşlığı ile yol almaya devam etmiştir. Süreç içerisinde birçok yenilik yaşanırken çeşitli buluşlar insanlığın gelişimine katkı sağlamıştır. Fakat sistem insanı değil, belirli gurupları öncelendiği ve araç olan metayı amaç olma noktasında değerlendirdiği için faydadan çok zarar getirmiştir. Diğer bir ifade ile çocuk doğmuştur, fakat hastalıkla hayat bulmuştur. Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü tüm topraklarda, bugün dahi özlemle anılması, sömürgeci faaliyetler ile iştilal eden devletler içinse tam aksi yönde görüş bildirilmesi, üzüntü verici bir olgudur. “ Osmanlı Padişahları bu dönemde halkı bir emanet olarak kabul

edip onları hoş tutmayı, korumayı, kollamayı kutsal bir görev kabul benimsemiş ve bu yönlerde hareketlerde bulunmuşlardır.” (Çetin vd., 2022: 162) Osmanlı Devleti'nin kendisini farklı kılan ve tarihteki birçok ülke yönetiminden ayıran özelliği tek bir noktada toplanmaktadır. “ İnsana insan olduğu için kıymet vermesidir.”

KAYNAKÇA

- Abozaid A., Bahari Z.B., Chodhurity M.A., Eğri T., Khan F., Salleh S., Sarwoth L., Wahbalbari A., Zaman A., (2014), İslam İktisadını Yeniden Düşünmek, (Çev. Eğri T., Karasu O., Kızılkaya N.,), İstanbul: İgiad Yayınevi.
- Agoston G., (2022), Karşılaştırmalı Perspektifle Osmanlı Askeri ve Deniz Gücü: İnebahtı Öncesi ve Sonrası, Tarih Dergisi, Sayı: 76, 2022, 1-19.
- Arkun K., (2011), Dünyaya Nizam Verenler- Kanuni Sultan Süleyman Han, İstanbul: Akademisyen Yayınevi.
- Arslan R., Ergün Havanur, (2012), John Hicks'e Göre tarım Merkantilizminden Sanayi Devrimine Emegün Evrimi., Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, 2012, 117-126.
- Atakişi A., Aytaç A., Uzunoglu S., Yıldırak K., Yıldız N., (2006), Temel Ekonomi. İstanbul: Literatür Yayınevi.
- Avşar S., Babacan H., (2015), Cavid Bey meşrutiyet Ruznamesi Cilt: 3, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Barkey K., (2011), Farklılıklar İmparatorluğu- Karşılaştırmalı Tarih Perspektifinden Osmanlılar, (Çev. Kılıç E.), İstanbul: Versus Yayınevi.
- Blanch M., (1939), Feodal Toplum, (Çv. Kılıçbay M.A.), İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Bölükbaşı Ö. F., (2022), Osmanlı Madencilikini Darphane Defterleri üzerinden Okumak: XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'nde Gümüş Üretimi, Sayı: 78, 2022, 51-71.
- Can A.V., Küçüker M., (2016), 15. YY. Osmanlı Muhasebesinde Karın Sermaye Paylarıyla Orantılı Dağıtımının Hesaplanmasına İlişkin Bir Örnek, Uluslararası Yönetim, İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 12, 2016, 120-127.
- Çadırcı M., (1991), Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çetin M., (2022), Şirket-i Maliye-i Mahdude-i Osmani, Beleten, Cilt: 86, Sayı: 305, 2022, 219-249.
- Çolak F., (2020), Osmanlı Devleti'nin Dış Ticaretinde Avusturya- Macaristan'ın Yeri ve Önemi, (1908-1918), Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi Cilt: 7, Sayı: 3, 2020, 1611-1643.
- Demir M., (2016), Osmanlı Kadınları Arasında Modanın Yaygınlaşmasında Bir Araç Olarak Biçki- Dikiş, Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, 2016, 71-90.
- Demir M., (2022), 16. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Zirai Üretimi Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Değerlendirme, Sayı: 55, 2022, 283-311.
- Demircioğlu A.M., (1991), Katılım, İstanbul: Yıldız Üniversitesi Yayınları.
- Demir K., (2019), II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Basınında Tütün Tarımı ve Reji Şirketi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 22, Sayı: 41 2019, 419-446.
- Derece Ş., (2023), Osmanlı Döneminde Ziraat Bankasının Tarım Dışı Uygulamaları, Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 1, 2023, 415-458.
- Dura C., (1991), Türkiye Ekonomisi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.

- Durmaz O. G., (2022), Amerikan Raporları Üzerinden Osmanlı Pamuklu Ürünler Piyasasına Kısa Bir Bakış, Belgi Dergisi, Sayı: 23, 2022, 305-322.
- Efe ve Küçükalay (2006), Osmanlı Ticari Sektörünün Ticarileşebilme İmkânı Üzerine Bir (Deneme: 1844-45- Alpu Köyü Örneği, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 20, 2006, 245-279.
- Emir C.t., (2022), Osmanlı'da Basmacı Esnafı ve Ermeni Basmacılar, Medeniyet Kültür Araştırmaları Beleteni Dergisi, Cilt: 2022, Sayı: 2, 2022, 50-72.
- Falay N., (2015), Üsküdar'da 16 ila 18. Yüzyıllardaki Şehir, Sosyal ve İktisadi Yaşamını Yansıtan Bazı Osmanlı Yönetimi Ferman, Hüküm ve Beratları, Journal of Economics, Cilt: 2, Sayı: 3, 2015, 59-76.
- Fındley C.V., (2012), Modern Türkiye Tarihi, İslam, Milliyetçili ve Modernlik 1789-2007. (Çev. Ayas G.), İstanbul: Timaş Yayınevi.
- Gökalp Z. D., (2022), 16. Yüzyıl'da Osmanlı- Avrupa Ticari İlişkileri: Yusufça Definesi Örneğinde Bir Bakış, Beleten Dergisi, Cilt: 86, Sayı: 305, 2022, 119-176.
- Gözcü A., (2016), I. Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti'nin Gündelik Hayatından kesitler, Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 32, 2016, 133-167.
- Güripeek M.C., (2017), XVI. Yüzyıl'da Osmanlı İmparatorluğu'nda ve İngiltere'de Vergi Toplama Usulleri, İnsan Dergisi, C,ilt: 4, Sayı: 11, 2017, 40-53.
- Güvemli O., Kaya M.A., (2015), Osmanlı İmparatorluğu'nda XIX. Yüzyılın Ortalarında Muhasebe Düşüncesindeki Büyük Değişim, Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi, Sayı: 9, 2015, 43-65.
- Huberman L., (1995), Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla. (Çev. Belge M.), İstanbul: İletişim Yayınevi.
- İhsanoğlu E., (1999), Osmanlı Medeniyeti Tarihi Cilt: 2, İstanbul: Feyza Yayınevi.
- İhsanoğlu E., (1999), Osmanlı Devleti Tarihi, İstanbul: Feyza Yayınevi.
- İnalçık H., (2000), Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adalet, Ankara: Kronik Yayınevi.
- Karaman K.K., Karaman S., ((2022), Erken Modern Dönem Osmanlı Devleti ve Avrupa'da Enflasyon, Sosyoekonomi Dergisi, Cilt: 30, Sayı: 54, 2022, 401-420.
- Kafesoğlu İ., (2014), Umumi Türk Tarihi Hakkında tespitler, Görüşler, Mülâhazalar, Ankara: Ötüken Yayınevi.
- Kahraman M. A., (2023), Asker ve Maaş Ödemelerinde Yaşanan Aksamalar ve Sosyal Sonuçları, Cilt: 15, Sayı: 3, 2023, 453-468.
- Kartal E.Z., (2001), Tanzimat-ı Hayriye Devri 1839-1856, İstanbul: Yenigün Yayınevi.
- Kaynar R., (2010), Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Khan A., (2018), Güncel Durum ve Geleceğin Analizi. (Çev. Karadoğan S.). İstanbul: İktisat Yayınevi.
- Kınlı O., (2006), Osmanlı'da Modernleşme ve Diplomasi, Ankara: İmge Yayınevi.
- Ortaylı İ., (2014), İmparatorluğun Son Nefesi- Osmanlı'nın Yaşayan Mirası Cumhuriyet, İstanbul: Timaş Yayınevi.
- Öner E. (2009). Osmanlı Devleti 1912 Yılı Hazine Genel Hesabı ve Kesin Hesap Kanun Tasarısı. Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları.

- Pamuk Ş., (1990), Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Pamuk Ş. (2019), Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi. İstanbul: Kültür Yayınları
- Çetin M. Ş., Parlak B., Yanar H.İ., (2022), Osmanlı Devleti'nde Ayanlık Müessesesi ve Merkez –Çevre İlişkisi,, Tesam Akademi Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 1, 2022, 155-177.
- Pekdemir M.K., (2009), Tarihin Tartışmalı Padişahı Abdülhamit, İstanbul: neden Yayınevi.
- Pulaha S., Yücel Y., (1995), I. Selim Kanunnameleri, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ricaut P., (2012) Osmanlı İmparatorlu'nun Halihazırının Tarihi XVII. Yüzyıl. (Çev.İnalçık H., Özyıldırım N.), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Şahin H., (2015), Osmanlı İktisadi Dünya Görüşünün Ana İlkeleri Çerçevesinde Klasik Dönem Osmanlı İktisat Politikasına Bakış, EKEV Akademi Dergisi, Cilt: 0, Sayı: 61, 2015, 415-424.
- Şener A., (1990), Tanzimat ve Osmanlı Maliyesi, Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 2, 1990, 0-0.
- Temizer N.c., (2021), Vakıf Sistemi: Osmanlı ve Batı Karşılaştırması, Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finans Araştırmaları Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 2, 2021, 141-162.
- Togan A.Z.V.T., (1981), Umumi Türk Tarihine Giriş, İstanbul: Enderun Yayınevi.
- Tunç Ş., (2004), Tophane- i Amire ve Osmanlı Devleti'nde Top Döküm Faaliyetleri, İstanbul: Acar Yayınevi.
- Uzun A., (2006), İstanbul'un İaşesinde Devletin Rolü- Ondalık Ağnam Uygulaması 1783-1857. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılı İ.H., (1983), Osmanlı Tarihi XIII. Yüzyıl, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ünsal C., (2023), Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri Değişim ve Kapıkulu Süvarileri (16-17 Yüzyıl), Harp Tarihi Dergisi, Sayı: 7, 2023, 1-38.
- Tosun O., (2019), 17. Yüzyılda Osmanlı Devleti'ndeki Büyük Kaçgun'un Neden ve Sonuçları, Uluslararası Yönetim, İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 2, 2019, 409-421.
- Yavi F., (1994), Doğu Anadolu ve Erzincan, Ankara: T.C. Erzincan Valiliği İl Özel İdaresi Yayınları.
- Zinkeisend W.İ. (2011), Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, (Çev. Epçeli N.) İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Zürcher E.J., (1993), Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, (Çev. Gönen Y. S.), İstanbul: İletişim Yayınevi.

EXTENDED ABSTRACT

Research Problem

The aim of this study is to explain that the main factor leading to the economic decline of the Ottoman State was the colonial activities of the colonial states. The aim is to touch on the fact that the Ottoman State implemented beneficial economic policies and that these policies have activities that can partly solve the problems of the modern period economies. Is to declare that the income-spreading policies are successful practice and have nothing to do with the economic recession.

Research Questions

What is the date of the Ottoman State economic decline? What are the periods and effects of colonial activities around the world? What are the reasons for mass production in states related to colonial activities? What are the technical development reasons in the states related to colonial activities? What are the effects of commercial partnership between bourgeois and feudal lords? Did colonial activities create a monopoly structure in the world economy? In Ottoman State, according to the principle of equal income distribution do the practices of spreading the income to the base have an effect on the economic regression process?

Literature Review

This study states that the main factor of the collapse of the Ottoman Economic System was the colonial activities. This is the first article written in this sense. Many articles and books have been published on the subject. This work touched on the sub-reasons of the economic collapse of the Ottoman State.

Methodology

It has tried to approach the events and facts from different angles. Opinions and suggestions were supported by archival studies. Attempts were made to establish a connection between historical events. In this sense, it has been tried to explain that the economic structure is a factor affecting all areas. At this point, it is explained that there is a high rate of interaction between the economic structure and political competence in the same direction, and one of the main reasons for the Ottoman State's regression is this interaction. It is researched whether the factor shown among the main reasons for the decline and collapse of the Ottoman State was long-term intense wars. During the rise of the Ottoman State the level of economic welfare was at a high level during the long and intense wars. For this reason the hypothesis that the intense wars experienced during the collapse period are among the main factors that caused the collapse of the state is invalid. Western European States gained the opportunity of mass production with the industrial revolution. Imperialist activities enabled them to have free raw materials. For this reason, the domestic and foreign market presentation was made with the product price below the general cost. It is explained that since the Ottoman State respected labor law and the right to property it could not achieve low-cost production.

Results and Conclusions

The economic practices of the Ottoman State and the economic logic of the colonial states originate from different points. States related to colonial activities achieved cheap production practices thanks to the cooperation of the bourgeoisie and the feudal lord. The Ottoman State,

on the other hand has a policy based on equality and justice. For this reason, it could not complete with the countries that made colonial type production at the point of cheap production. The economic policies implemented by the Ottoman State in order to spread the income to the base and the recession process have nothing to do with it.